

Současná rodina z pohledu žáků střední školy

Bc. Jana Menšíková

Diplomová práce
2017

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2016/2017

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Jana Menšíková**
Osobní číslo: **H150106**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Současná rodina z pohledu žáků střední školy**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti sociologie rodiny, sociologie a filozofie výchovy a sociální pedagogiky.
Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.
Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníku.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

DE SINGLY, Francois. Sociologie současné rodiny. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-249-1.

MOŽNÝ, Ivo. Sociologie rodiny. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2002. ISBN 80-86429-05-9.

DUBY Georges. Rytíř, žena a kněz. Praha: Garamond, 2003. ISBN 80-86379-44-2.

MATOUŠEK, Oldřich. Rodina jako instituce a vztahová síť. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2003. ISBN 80-85850-24-9.

CHRÁSKA Miroslav. Metody pedagogického výzkumu. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Helena Skarupská, Ph.D.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce:

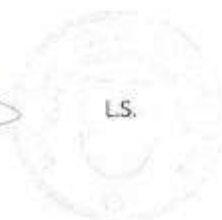
22. listopadu 2016

Termín odevzdání diplomové práce:

20. dubna 2017

Ve Zlíně dne 22. listopadu 2016

doc. Ing. Anežka Lengalová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užit své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 20. 4. 2017

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

⁽¹⁾ Vysoká škola nejdříve zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledků obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Děrotační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejmeně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlédnutí veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výtisk, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zřízení, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *sávkou č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(2) *Do práva autorského také nezahrnuje škola nebo školská či vzdělávací zařízení, uděje-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *sávkou č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školská či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odpirá-li autor takového díla sdělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat náhrady chybného projevu jeho vůle u soudu. Ústanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenční, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školská či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výsledku jin dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licencí podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložil, a to podle okolnosti až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíží k výši výsledku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením s užitím školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Ve své diplomové práci se zabývám současnou rodinou. Práce bude dělena do dvou částí. Obsahem teoretické části bude vymezení pojmu rodina, funkce rodiny. Dále pak vývojové změny rodiny tradiční versus moderní a v neposlední řadě uvedu různé trendy partnerského soužití. Praktická část bude zaměřena na zpracování výsledků dotazníků, které by měly naznačit pohled a názory současných mladých lidí na tuto problematiku.

Cílem praktické části bude zodpovědět otázku, jak na současnou rodinu nahlíží žáci střední školy. Zajímá mě, zdali pro ně tyto pojmy mají nějakou hodnotu v dnešní moderní společnosti. Někdy totiž mívám pocit, že s rozvojem společnosti, rodina na svých hodnotách velmi ztrácí.

Klíčová slova: rodina, funkce rodiny, manželství

ABSTRACT

My final thesis is focused on a modern family. The work is divided into two parts. The theoretical part explains the term of ‚modern family‘ and it also gives the functions of a family. Then you can find the changes that occurred during the development from a traditional to a modern family, together with the trends of cohabitation.

The practical part is set on the basis of a questionnaire survey. The survey was led among the students of a secondary school. The results should explain the attitudes of young people to this problem.

The aim of the thesis is to clear up the point of view of secondary school students of a modern family.

I wanted to find out if the terms related to family have still a value or not. Recently I keep thinking that the value of a family is disappearing, due to the development of the society and the present-day changes.

Key words: family, function, marriage

Děkuji vedoucí mé diplomové práce paní PhDr. Heleně Skarupské, Ph.D. za odborné vedení a cenné rady, které mi poskytla při vypracování této práce.

Rodině a přátelům za trpělivost a podporu, kterých se mi dostávalo po celou dobu studia.

Motto:

„Abyste pochopili lásku Vašich rodičů, musíte sami vychovávat.“

Čínské přísloví

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	10
I TEORETICKÁ ČÁST.....	12
1 RODINA.....	13
1.1 DEFINICE RODINY	13
1.2 HISTORIE RODINY	15
1.3 TYPY RODIN	18
1.4 FUNKCE RODINY	20
2 RODINA TRADIČNÍ A MODERNÍ V ZÁPADNÍ SPOLEČNOSTI	23
2.1 TRADIČNÍ RODINA	23
2.2 VÝVOJOVÉ ZMĚNY	27
2.3 MODERNÍ RODINA	30
3 PROMĚNA RODINY	33
3.1 SOUČASNÁ ČESKÁ RODINA	36
3.2 POSTAVENÍ ŽENY V RODINĚ.....	37
3.3 POSTAVENÍ MUŽE V RODINĚ	38
3.4 POSTAVENÍ DÍTĚTE V RODINĚ	38
3.5 POJEM GENDER.....	39
4 SOUČASNÉ TRENDY PARTNERSKÉHO SOUŽITÍ.....	41
4.1 MANŽELSTVÍ V ČESKÉ REPUBLICE	41
4.2 ROZVOD	42
4.3 KRIZE RODINY	42
4.4 NESEZDANÁ SOUŽITÍ	43
4.5 NOVÁ ČI REKONSTRUOVANÁ RODINA ROZVEDENÝCH PARTNERŮ.....	43
4.6 SOUŽITÍ PÁRŮ STEJNÉHO POHLAVÍ.....	43
4.7 SINGLES	43
II PRAKTICKÁ ČÁST	45
5 METODOLOGIE VÝZKUMU.....	46

5.1	VYMEZENÍ VÝZKUMNÉHO PROBLÉMU	46
5.2	VÝZKUMNÉ CÍLE	46
5.3	HYPOTÉZY.....	47
5.4	POJETÍ VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	47
5.5	VYMEZENÍ HLAVNÍCH VÝZKUMNÝCH OTÁZEK	47
5.6	DÍLČÍ VÝZKUMNÉ OTÁZKY	48
5.6.1	<i>V jakém typu rodiny žijí současní středoškoláci?</i>	48
5.6.2	<i>Z kolika sourozenců žáci pocházejí?</i>	48
5.6.3	<i>Jaké je postavení ženy, muže a dítěte v rodině?</i>	48
5.6.4	<i>Jaká je podle žáků funkce rodiny?</i>	48
5.6.5	<i>Je dle žáků manželství důležité pro to, než si přídí dítě?</i>	48
5.6.6	<i>Je jejich současná rodina, vzorem pro jejich budoucí rodinu?</i>	48
5.6.7	<i>Jaké jsou, dle žáků, nejčastější problémy související s rodinou?</i>	48
5.7	VÝZKUMNÝ SOUBOR	48
5.8	ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ DAT.....	48
6	INTERPRETACE A VYHODNOCENÍ VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	50
6.1	TŘÍDĚNÍ PRVNÍHO STUPNĚ	50
6.1.1	Vyhodnocení položky č. 1.....	50
6.1.2	Vyhodnocení položky č. 2.....	51
6.1.3	Vyhodnocení položky č. 3.....	51
6.2	TŘÍDĚNÍ DRUHÉHO STUPNĚ.....	52
6.2.1	Vyhodnocení položky č. 4.....	52
6.2.2	Vyhodnocení položky č. 5.....	54
6.2.3	Vyhodnocení položky č. 6.....	55
6.2.4	Vyhodnocení položky č. 7.....	57
6.2.5	Vyhodnocení položky č. 8.....	58
6.2.6	Vyhodnocení položky č. 9.....	59
6.2.7	Vyhodnocení položky č. 10.....	61
6.2.8	Vyhodnocení položky č. 11.....	63
6.2.9	Vyhodnocení položky č. 12.....	64
6.2.10	Vyhodnocení položka č. 13.....	66
7	SHRUTÍ EMPIRICKÉHO ŠETŘENÍ	68
8	DOPORUČENÍ PRO PRAXI, SHRUTÍ	71
	ZÁVĚR	73
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	74
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	77
	SEZNAM TABULEK.....	78
	SEZNAM PŘÍLOH.....	79

ÚVOD

Téma rodiny jsem si zvolila z důvodu aktuálnosti. Jde o téma, které je stále živé, které mě zajímá neboť rodina je pro nás důležitá, formuje nás a ovlivňuje. Díky rodině se dokážeme socializovat, rodiče nám předávají hodnoty a normy platné pro společnost, je pro nás nejvýznamnějším opěrným bodem. Z hlediska plnění svých funkcí je nenahraditelná i v dnešní společnosti.

Již několik let je rodina v centru pozornosti mnoha sociologů, kteří se nám snaží nastínit vývoj rodiny, popsat její podstatné rysy a vlastnosti. V rodině se odehrávají nejdůležitější části našich životů. Skrze rodinu lze lépe porozumět některým znakům celé tradiční kultury a společnosti.

Rodina je pro nás velmi důležitá, jde o prostředí, které je naplněné cítěním, rodiče nám dávají lásku, kterou se učíme opětovat. Vnímáme, jak se rodiče navzájem k sobě chovají a právě to jsou vzorce, které ovlivňují náš budoucí citový život.

Rodina je taky pojmem, který ale pro každého člověka představuje jiný význam. Pro někoho je rodina to nejdůležitější v jeho životě, pro jiného zase pouze omezení, které ho k něčemu svazuje. Každopádně se s tímto pojmem setkáváme celý život. Provází nás bez ohledu na to, jestli na něj nahlížíme v pozitivním nebo negativním smyslu. Tak jako vše, prošla i rodina mnohými změnami, které se týkaly jejího obsahu. I přes hrozby, které plynou z rozvolněnosti manželských vztahů, odkládání sňatečnosti a nárůstu rozvodů, zůstává po celou dobu pro většinu z nás tím jediným, co je v našem životě trvalé.

V poslední době však problematika související s rodinou bývá velmi často diskutována. Objevují se nové formy soužití, klesá porodnost i počet uzavřených sňatků, které jsou často odsouvány do vyššího věku. Je to důsledkem toho, že doba, ve které žijeme je více uspěchaná, a každý člověk si musí své postavení ve společnosti těžce vybojovat. Stále častěji však tyto boje bývají právě na úkor rodiny.

A stejně jako rodina, prochází podobným vývojem v těsné souvislosti s rodinou i manželství. Kam se vytratila jakási posvátnost tohoto svazku? Stále více mladých párů spolu žije bez tohoto formálního potvrzení, které se pro ně stává pouhým nepodstatným „papírem“. Více a více dětí je vychovááno v mimomanželských svazcích, a tím si od raného dětství vytváří své vlastní představy o rodinném životě.

Základem pro mou práci bude v části teoretické obecný popis rodiny, její funkce, historie, typy rodin. Teoretická část dále bude pokračovat popisem tradiční a moderní rodiny v západní společnosti a její vývojové změny. Dále bude navazovat část popisující proměny rodiny a představení rolí ženy a muže, které zastávali v průběhu let až do současnosti. Současné trendy moderního partnerského soužití uvedu v závěru praktické části.

K výběru tématu diplomové práce mě inspirovaly právě tyto moderní představy o partnerském soužití dnešní mladé generace o rodině vůbec.

Hlavním cílem mé práce tak bude zjistit, jak na současnou rodinu pohlíží dnešní mladá generace, zdali pro ně pojmy jako je rodina, nebo např. manželství mají nějakou hodnotu a kdy je pro ně, dle jejich názoru vhodný věk na založení rodiny.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA

Pro většinu z nás, je rodina samozřejmostí. Již od narození se stává naší nedílnou součástí. S pomocí rodiny si uvědomujeme co je to láska, důvěra a oddanost. Rodina vytváří významnou základnu ekonomickou, sociální i základnu pro kulturní rozvoj každé společnosti. Dnešní moderní společnost a to i přes to, že je v mnohém velmi tolerantní, se snaží zachovat model rodiny a ponechat ji tak primární pozici.

1.1 Definice rodiny

Nejvíce používaným a nejdůležitějším pojmem v celé práci je pojem rodina, ovšem neexistuje jednotná definice. Dle různých oblastí, metodologických postupů je její pojetí velmi rozmanité. Pojem rodina je velmi obtížné definovat. Z pohledu dětí tvoří rodinu, tatínek, maminka, dítě, ovšem definice rodiny je mnohem složitější. Rodina si postupem doby prošla velkou řadou vývojových změn, typy i funkce rodiny se velmi změnily a proto je potřeba na rodinu nahlížet i z pohledu moderní doby.

Legální definice v právním řádu České republiky paradoxně není zakotvena. Ani v tehdejší Zákonech o rodině žádnou takovou definici pojmu rodina nenajdeme, pojednával pouze o uzavření manželství v souvislosti se založením rodiny. Nyní pojímá rodinné právo nový Občanský zákoník a to od roku 2014, který užívá pojmy rodina, rodičovství, manželství, ovšem jasnou jednoznačnou definici rodiny neobsahuje.

Studiem odborných publikací a materiálů jsem zjistila, že se problematice rodiny a vymezením jejího vztahu ke společnosti zabývá především sociologie, psychologie někdy taky z určitých hledisek filozofie. Z těch nejznámějších můžeme jmenovat Emanuela Chalupného a jeho dílo „Sociologie“ nebo I. A. Bláhu a jeho spisy „Dnešní krize rodinného života“.

Giddens (1999, s. 156) ve své knize „Sociologie“ představuje rodinu jako skupinu osob, které jsou přímo spjaté příbuzenskými vztahy, kdy za výchovu dětí jsou odpovědní dospělí členové. Zkoumáním rodiny se zabývá dále taky psychologie, pedagogika, lékařské a biologické vědy, antropologie a další společensko-vědní disciplíny se zájmem o tuto problematiku.

V *Sociologickém slovníku* dle Jandourka (2001, s. 285) najdeme celkem složitou, ale obsahově nejkompaktnější definici rodiny. Rodina je zde uvedena jako typ soužití osob spoje-

ných příbuzenstvím, které zahrnuje děti a rodiče. Další znaky rodiny jsou sociokulturně podmíněny. Patří k nim příslušnost k společné příbuzenské linii, společné bydlení, konzumování statků atd. Hlavní funkcí rodiny je reprodukce lidského rodu a výchova potomstva. Mnohé funkce rodina postupně předává od počátku novověku státním a dalším institucím, což vede k určité krizi rodiny patrné na vysoké míře rozvodovosti. I nadále však zůstává rodina důležitým prostředím socializace

Jednu z dalších definic rodiny uvádí i J. Výrost (1998, s. 383), který píše, že *„rodina je nejuniverzálnější socializační činitel, který poskytuje jedinci identifikační vzory, seznamuje ho s předpokládaným chováním pro mužskou a ženskou roli. Učí jedince reagovat žádoucím způsobem v procesu integrace a umožňuje mu praktické ověření získaných dovedností v rámci rodiny. Uplatňuje se jako regulátor chování jedince a poskytuje mu společensky žádoucí normy. Pod vlivem rodinného působení se vytváří postoj k personálnímu okolí, k sobě samému i společnosti obecně“*. Výrost na rodinu nahlíží z hlediska psychologického a rodinu nedefinuje jako instituci, zabývá se obsahem rodiny.

Z psychologického hlediska na rodinu nahlíží také Vágnerová (2004, s. 522), která rodinu definuje následně: *„Rodina je důležitá sociální skupina, která plní celou řadu biologických, ekonomických, sociálních i psychologických funkcí. Poskytuje svým členům potřebné zázemí, uspokojuje jejich potřeby a zprostředkovává zkušenosti, které nemohou získat nikde jinde. Každý jedinec zde má určité role, které se stávají součástí jeho identity. Mezi jednotlivými členy rodiny se v rámci jejich rolí vytvářejí rozmanité vztahy, pro něž je charakteristické určité chování a styl komunikace. Každá rodina má svůj hodnotový systém, jenž ovlivňuje chování jejích členů a vede k přednostní volbě některých strategií zvládání problémů. Pokud je rodina v nějakém směru dysfunkční, některé důležité potřeby těchto lidí zůstanou neuspokojeny, a rodina se pro ně stane spíše zdrojem zátěže.“* Tato definice je velmi blízko mému vnímání současného modelu rodiny.

V životě člověka, jak uvádí Říčan (2013, s. 60), rodina hraje důležitou roli a měla by být prostorem pro vzájemnou upřímnost, otevřenost, pravdivost, měla být pro členy rodiny místem bezpečí a jistoty

Smutková (2007, s. 14) k tomu dodává, že na rodinu můžeme nahlížet z různých úhlů pohledu a záleží především na tom, co je pro nás důležité z hlediska fungování rodiny. Může to být například počet členů rodiny, postavení rodiny ve společnosti.

Podle Matouška (1997, s. 9.) rodina nejlepším možným způsobem spojuje univerzální a specifické a proto je unikátní a nenahraditelnou institucí. Děti by se nedaly vychovat bez vysoce angažovaného a osobního zaujetí rodičů. Přítomnost rodičů je dodnes považována za důležitou a nepostradatelnou podmínku pro zdravý, duševní a tělesný vývoj dítěte. Jednou z dalších podmínek je bezpečí domova jako stabilní a chráněné prostředí. Obojí může dítěti poskytnout jen rodina.

Pojem rodiny, antropologicko-sociologicko-historický, popisuje i Gabura (2015, s. 25) a sice, že jsou to lidé, žijící v jedné domácnosti se společným hospodářstvím, kteří podléhají jedné autoritě, řídí se danými pravidly a společně tak tvoří výrobní jednotku.

Současnou západní rodinu můžeme definovat i jako malou sociální skupinu, jež vznikla na základě manželství a umožňuje tak vzájemné soužití manželských párů, soužití dětí a jejich rodičů. Vzájemné soužití utváří vztahy mezi rodinou a společností, mezi příbuznými. (Střelec, 2011, s. 109).

Procházka (2012, s. 101) uvádí, že v dnešní době prochází rodina výraznou změnou, která přeměňuje funkčnost rodiny, negativně zasahuje do vztahů uvnitř rodiny. Rodina je totiž od pradávna velmi zranitelná, pro zdravý vývoj člověka je nadmíru důležitou institucí.

Rodina je i zdrojem stresu. Dospělí se musí přizpůsobovat jeden druhému, musí být malému dítěti neustále k dispozici, ať už jsou nemocní, unavení. Nastávají i situace, že se někdy člen rodiny podrobují vyššímu zájmu, řada plánů se uskutečňuje až po souhlasu členů rodiny nebo se přijímá kompromis. Má i tedy stránku rubovou kam patří starosti a úzkosti jak mimo jiné uvádí Matoušek (1993, s. 11).

V současné době rodina ztrácí svoji stabilitu. Rodiče stále více času tráví v zaměstnání místo s rodinou, vznikají dvoukariérová manželství (Kolář et. al., 2012, s. 118).

Z výše uvedeného je patrné, že rodina má pro každého jiný význam, jinou hodnotu. Ovšem pro mnohé z nás má i jasný stabilní model tvořený prarodiči, rodiči, jejich dětmi. Všem členům rodina poskytuje domov a každému kdo do ní patří pocit bezpečného zázemí. Rodina dokáže plnit svou úlohu dobře tehdy, pokud se dokáže podřídit potřebám dítěte.

1.2 Historie rodiny

Rodina je pro vědce lákavým předmětem studia, neboť se určité typy rodinného soužití vyskytují ve všech známých historických společnostech. Rodina je historicky proměnným

útvarem jak kulturně tak historicky. Setkáváme se s různými typy rodinných struktur v různých dobách a v různých společnostech. Je to zajímavé měřítko neboť k rodinnému životu se tradičně vztahuje mnoho mravních úvah, náboženských idejí, různých tabu, škála racionálních i emotivních postojů a pocitů atd. Zároveň rodina byla a je ve všech společnostech dosud, také základní hospodářskou jednotkou státu (Horská, 1997, s. 7). Rodina je instituce, která bývá považována za nejstabilnější produkt naší civilizace a v průběhu dějin se neustále měnila a mění.

Horská (1990, s. 474) uvádí, že v prvobytně pospolné společnosti, tedy v době pravěku, lidé žili v tzv. prvotních stádech, hordách. Již se kvalitativně odlišují od zvířecích smeček, ale míra přežitků zvířecího stáda v menší míře přetrvává. Kolektiv v těchto hordách je stejnorodý, zatím nebyl diferencován. Zde se nemůžeme ještě domnívat, že se utvářely společenské jednotky jako rodina.

S tímto názorem postaveným na pozitivistickém přístupu dnešní věda nesouhlasí. Jak ukazují soudobé poznatky z primatologie, etologie i antropologie, soužití lidí v prvních skupinách bylo daleko více organizované, než se dříve myslelo. O rodině ovšem zde opravdu nehovoříme, základní jednotkou byl rod - příbuzenská skupina skládající se z lidí, kteří genealogicky odvozují svůj původ od společného předka (skupina měla kolem 200-250 členů). Antropologie (Malina, 2014) používá pro takovou to formu společnosti termín občina, který označuje formu archaické organizace společnosti charakterizovanou kolektivním vlastnictvím půdy, lesů, pastvin, polí, jezer, řek a dalších výrobních prostředků a plnou nebo částečnou samosprávou s volenými nebo dědičnými představiteli s malou nebo žádnou dělbou práce.

Klabouch (1962, s. 281) k tomu uvádí, že uvnitř rodu vzniká jakási forma prvního manželství, takzvané manželství skupinové, které je pro rodovou společnost příznačné po celou dobu jejího trvání. Soužití muže a ženy se omezovalo na funkci sexuální. Větší kolektiv, rod, obstarával zhotovování oděvů, výchovu dětí nebo přípravu pokrmů. Vzhledem k omezenosti lovišť a přírodních zdrojů nedovolovalo soužití početných útvarů na jednom místě a tak se začaly rody rozpadat na menší společenské jednotky. Vznikají velkorodiny, 4-5 pokolení příbuzných na základě pokrevního příbuzenství. Velkorodiny hospodaří samostatně, sňatky uzavírají s protějšky v jiných podobných jednotkách. Základem rodového manželství byla rovnováha obou pohlaví. Žena po celý život zůstávala v kolektivu, ve kterém od malička žila, zatímco manžel přicházel odjinud a byl jakoby osamocen. Ženy se v takové rodové společnosti těšily úctě a převaha v manželství byla spíše na jejich straně.

S rozvojem výrobních sil nastupuje patriarchát. Dochází k dělbám práce, provozuje se intenzivní zemědělství, vznikají řemesla. Muži nabývají nové bohatství a tím, jak rostlo jejich bohatství, domáhají se stále významnějšího postavení, než měly ženy.

Z hlediska antropologie popisuje Malina (IS MU, © 2011), že otrokářské období historicky bylo využíváno téměř ve většině zemí světa. Jednalo se o systém, který využíval práci nevolných lidí. V nejstarších obdobích jak dále uvádí, je doložena existence „velké rodiny“ klanového charakteru. Rozdíl mezi prvotně pospolnou a otrokářskou společností je, že se rodina upevňuje jako právní instituce a ukotvuje se v právních normách, stát vydává závazná pravidla chování pro organizaci rodinného života a odchylky přísně trestá. Moc muže, jako ekonomické převahy nad manželkou a dětmi se ještě více zvětšuje. Toto postavení je nezbytné a to zejména proto, že se v rodině objevuje stále více otroků, jež jsou předmětem vykořisťování a v rodinném svazku udržování násilím.

Horská (1997, s. 474)) zmiňuje, že k otrokářství dospělo Řecko v době klasické a potom taky i římská říše. Mužové mohli mít více žen, ženy více mužů, cizoložství nebylo zahanbující ani trestné. V té době ve Spartě se setkáváme s pozůstatky předchozích forem skupinového manželství, s párovou rodinou. Oproti tomu v Aténách panovala monogamie. Žena přecházela sňatkem z moci otce do moci manželovy, nebyla svéprávná, nemohla vystupovat před úřady, soudy ani na veřejnosti. Žena ani děti nemohly vlastnit majetek. Jediným a neomezeným vlastníkem půdy, otroků, dobytka i hospodářského náčiní byl otec. Všechny tyto skutečnosti se odráží na vývoji římského rodinného i manželského práva. Manželství bylo definováno římskými právníky jako společenství ženy a muže, které je trvalé a jehož účelem bylo plození legitimních dětí. Dítě bylo vychovááno do sedmi let doma s rodiči, pak je většinou vychovával otrok.

Období feudalismu Malina (IS MU, © 2011) definuje jako období, kdy je společnost hierarchicky uspořádána na principech osobní závislosti, ve které výše postavená šlechta a duchovenstvo a tak zajišťují duchovní rozměr, a taky vnější a vnitřní stabilitu společnosti. Feudální společenský řád má patriarchální charakter, vytváří podmínky pro manželství a rodinu. Patriarchální rodina převládala také v evropské feudální společnosti. U Germánů se postupně párová rodina mění v monogamní a podobný stav je také u Slovanů. Posilují patriarchální prvky rodinného zřízení, u rodičích se společenských tříd se vytváří diferenciace. Typické pro další vývoj feudální rodiny bylo postupné vtažení náboženské mravouky do oblastí společenských vztahů. Patriarchát vládl i v Evropě. Postupné prosazování křesťanských manželských zásad bylo dlouho předmětem rozbrojů. Dogmatem křesťanství

byla nerozlučitelnost manželství ze života manželů. Postavení žen u slovanských národů bylo volnější a i takové bylo postavení dětí.

Malina (IS MU, © 2011) píše, že až do konce druhé světové války byla absolutní autorita muže jako představitele rodiny podepřena právně, ale pro muže představovala i kromě privilegia především odpovědnost. Jako hlava rodiny odpovídal nejen za její členy a jejich chování, ale taky za ekonomické zajištění rodiny, řídil živnost, zemědělské práce, ale taky spravoval celý majetek. Dále uvádí, že nejnižší postavení v rámci rodinné hierarchie zaujímal novomanželka a to do té doby, než přivedla na svět mužského potomka. Její života probíhal pod dohledem tchýně, která dbala na to, aby se manželka chovala v souladu s rodinnými zvyklostmi. Rodina představovala pro jedince základní jednotku, jejímž prostřednictvím tak mohla naplňovat své budoucí cíle. Bylo zapotřebí dodržovat zásadu nadřazenosti skupinových zájmů nad zájmy individuálními k zajištění základních ekonomických a sociálních funkcí.

1.3 Typy rodin

Slyšíme-li pojem rodina, většina z nás si představí společnou domácnost, ve které žije matka, otec a dítě, tedy společně žijící malá skupina spojená úzkými citovými vazbami a pokrevními svazky. Základem rodiny je pár - muž a žena, tedy nějaká forma manželství nebo partnerství. Existence minimálně jednoho dítěte je výchozím znakem.

Charakteristickým znakem československé rodiny v druhé polovině 20. století, jak popisují Kraus a Poláčková (2001, s. 78.) je **manželská rodina**, jejíž společnou normou bylo uzavření manželství. Rodinu můžeme dále řadit dle různých kritérií. Rodina, která je tvořena rodiči a dětmi, moderní rodina je v současnosti nejrozšířenějším typem rodiny a sociology nazývána jako **nukleární rodina**. Rozšířením pojmu rodiny, do které zahrnujeme další příbuzenstvo, jako jsou bratřenci, tety, strýcové, prarodiče nazýváme **rodinou rozšířenou**. Rodina, do které se člověk narodil a v níž vyrůstá, nazýváme jako **rodinu orientační**. V neposlední řadě rodinu, kterou si sami zakládáme v pozdějším věku, nazýváme **rodinou prokreační**.

Malach (2010, s. 101) dělí rodinu i z hlediska toho, jak se jí daří vypořádat s funkcemi, které by měla plnit a které si v další podkapitole vymezíme, jako **rodinu úplnou**, která se

skládá z rodičů a dětí. **Neúplnou rodinou** označuje rodinu, která nějakým způsobem přišla o jednoho z rodičů rozvodem, úmrtím jednoho z rodičů, či z jiné příčiny.

Skarupská (2006, s. 42) uvádí ještě rodinu **polygammí**, kterou tvoří muž a všechny jeho děti a manželky, všichni její manželé a jejich děti nebo taky **rodina spojená** tvořená skupinou bratrů, jejich manželek a dětí žijících pohromadě.

Rodina, která přiměřeně plní funkce v souvislosti se socializačním procesem a může být ideálním příkladem je **rodina funkční**. V rodině kde dochází k poruchám jedné nebo více funkcí, ale nijak vážně nenarušuje a negativně neovlivňuje vývoj dítěte, nazýváme **rodinou disfunkční** a tam, kde dochází k vážným poruchám a zásadně je narušován socializační vývoj dítěte označujeme **rodinou afunkční**. (Kraus, Poláčková, 2001, s. 79).

Dle toho, jak jsou rodiny dále problémově zatíženy, můžeme tyto typově dělit například na **rodinu perfekcionistickou**, požaduje po dítěti ty nejlepší výsledky, výkony, které jsou někdy na hranici schopností a možností dítěte. **Rodina autoritářská**, kdy vztah mezi dítětem a rodičem je založen především na zákazech a příkazech. Oproti tomu rodina, která nemá žádná pravidla ani řád a které chybí jasně vytyčené výchovné cíle je označována jako rodina **nadměrně liberální**. Setkáváme se i s **rodinou rozmazlující**, která vyhoví dítěti ve všem, co požaduje a vždy dostane to, co chce. Můžeme do výčtu zařadit i takzvanou **rodinu ambiciózní** kde touha rodičů po seberealizaci a uplatnění bývá ale často na úkor dětí. Rodina, která nemá zatím dostatek zkušeností, rodina, která je přetížena bytovými či ekonomickými problémy a rodiče, kteří nejsou připraveni na příchod potomka a nemají dostatek zkušeností s výchovou, takovou rodinu nazýváme jako **rodinu nezralou**. (Helus, 2007, s. 153-162).

V neposlední řadě můžeme zmínit dělení typu rodin dle demografického aspektu dle bydliště rodiny. Mišíková (2003, s. 14) uvádí typ **rodiny matrilokální**, v takovém případě jde o společné bydlení s rodinou manželky, či matky nebo v její blízkosti. Rodina, která bydlí společně s rodinou manžela, či v její blízkosti označujeme typem **rodiny patrilokální**. Rodina, která je nezávislá na místě osídlení příbuzenstva a obou svých původních rodin, se nazývá jako **rodina neolokální**.

Gjuričová (2010, s. 8), rodinu dělí dle toho, o jaký druh konkrétně se jedná. Rozeznává vedle úplných a neúplných taky dále rodiny nebiologické, nesezdané, doplněné, homosexuální, lesbické, binukleární, bezdětné rodiny, třígenerační nebo rodiny využívající nové reprodukční techniky.

1.4 Funkce rodiny

Rodina má nezastupitelný význam pro dítě a to i přes to, že v některých funkcích je rodina relativizována, jak uvádí Možný (1990). Pro dítě je rodina vzorová společnost, dítě si osvojuje základní návyky, vzorce chování, dovednosti, které jsou pak rozhodující pro jeho orientaci ve společnosti. Poznává základní kulturní a sociální normy a hodnoty a vytváří si tak jejich hierarchii.

Rodina se pohybuje v určitém společenském prostoru, působí na ni nejrůznější vlivy, nezůstává neměnná, ale její pojetí a funkce podléhají tlaku dané doby, mění se a vyvíjí. (Kraus, 2001, s. 65).

Uznávaný dětský psycholog Zdeněk Matějček (2004, s. 178) popsal v literatuře základní funkci rodiny takto: „*jsem přesvědčen, že rodina je lidskému rodu dána, pokud bude lidstvo existovat jako biologický druh, potud bude existovat rodina. To je zakódováno v samých biologických základech našeho lidství. Aby lidé přežili, museli si pomáhat, rozdělit své role do určitých funkcí, jež by umožňovaly násobit jejich sílu a možnost ochrany potomků. Rodiny se při tom osvědčily jako uspořádání nejpraktičtější. Jistě může mít různé podoby. Nejsem dogmatik a netrvám na té jediné, kterou známe jako evropský model. Domnívám se, že takto uspořádaná nukleární rodina je pro všechny své členy nejvýhodnější, vzájemně si jí nejvíce užijí. Jedině zakotvený člověk může totiž podnikat dobrodružné výpravy do světa poznání a přání. Ten, komu tato jistota chybí, často nenalezne ani sám sebe.*“ To dokazují i zkušenosti z rodinného poradenství, v rodině hledají lidé sebenaplnění a sebepřekročení.

Rodina ve svém výčtu zahrnuje množství činností, jako že vytváří pro děti specifické socializační a výchovné prostředí, zabezpečuje své členy hmotně, chrání, ovlivňuje, usměrňuje, podporuje, pečuje o zdraví, výživu, vštěpuje dětem normy, hodnoty. Mimo jiné plní i určité role ve vztahu ke společnosti jako je reprodukce obyvatelstva jak biologická, tak i kulturní. Tím, jak se rodina pohybuje ve společenském prostoru, její funkce nezůstávají neměnné. Některé funkce se přetvářejí, mizí, jejich obsah se proměňuje, některé ztrácí svůj původní význam. Rodina v průběhu dějinné přeměny řadu funkcí ztratila, ale dvě základní si uchovala: funkci prvotní socializace dětí a emocionálně psychologickou stabilizaci osobnosti dospělých. (Parsons, 1951, in Kraus a Poláčková, 2001, s. 79). Během vývoje rodiny řadu funkcí převzal stát.

Budeme-li mluvit o rodině jako o základní buňce společnosti a o její důležitosti jak pro vývoj jedince, tak i společnosti, musíme zmínit i důležité funkce, které rodina má. V současné době, můžeme dle Krause (2008, s. 81-83) určit:

Biologicko-reprodukční funkce rodiny, společnost potřebuje pro své perspektivy rozvoje zabezpečit stabilní reprodukční základnu. Tato funkce rodiny má nesporný význam jak pro společnost, tak i pro jedince, kteří tvoří rodinu. V zájmu rodiny je, aby se rodil takový počet dětí, který bude tyto perspektivy maximálně naplňovat. Stát zasahuje celou řadou sociálních opatření do oblasti péče o rodinu.

Sociálně-ekonomická funkce rodiny, opět zahrnuje celý výčet aspektů. Rodina se stává významným spotřebitelem, členové rodiny se zapojují jak do výrobního procesu, tak i do nevýrobní sféry a to v rámci výkonu svého povolání. Trh je tak závislý na rodině, která realizuje využití materiálních a finančních prostředků do různých investic, výdajů. Rodina je tak chápána jako jeden z významných prvků v ekonomickém vývoji společnosti.

Socializačně-výchovná funkce rodiny, hlavní úlohu má rodina, která jako první sociální skupina připravuje, učí dítě přizpůsobovat se životu, osvojovat si způsoby chování, základní návyky, které jsou běžné ve společnosti. Hlavní funkcí zůstává příprava dětí na vstup do praktického života. Dítě tak není pasivní článek, aktivně přijímá a zpracovává nejrůznější informace a to v souladu s biologickými a psychickými potřebami, s vzory, jimiž jsou pro děti jejich rodiče a i starší sourozenci.

Ochranná funkce rodiny, zajišťuje nejen životní potřeby dětí, ale i všech členů rodiny po stránce biologické, hygienické nebo zdravotní. Všechny funkce se snaží o vytvoření bezpečného domova. Rodinu je potřeba chránit a podporovat.

V dnešní době již tato funkce není tak významná neboť velkou část odpovědnosti na sebe přebírá stát a to fungujícím systémem sociálních podpor.

Emocionální funkce rodiny, je nezastupitelná, jedinečná funkce. Vytváří citové zázemí, pocit bezpečí a jistoty, na druhou stranu dokáže i zraňovat, mluvíme-li o dysfunkční rodině.

Emocionální funkce ovlivňuje celkovou stabilitu rodiny. Je místem uspokojování potřeb rodiny, poskytuje pomoc, podporu, je místem odpočinku po celodenní práci, žádná jiná instituce nedokáže tyto vytvořit takové citové zázemí, potřeby rodiny uspokojit, podstata a smysl nemohou být nikdy proměněny.

Rekreační, relaxační a zábavná funkce rodiny, taková funkce, která by měla pamatovat na zábavu, relaxaci, rekreaci. Má význam především pro děti, ale samozřejmě zábavné aktivity se týkají všech členů rodiny, jimž přináší uvolnění radost, což působí velmi pozitivně. Do jaké míry se daří rodině tuto funkci plnit, dokazuje to, jakým způsobem tráví a vyplňují čas rodiče se svými dětmi, jak tráví dovolenou aktivně, či pasivně.

Helus (2007, s. 149-151) doplňuje další, více konkrétnější funkci jako je potřeba **organické příslušnosti**, rozumíme jako potřebou blízkého člověka (otec, matka), domova. Z dalšího výčtu uvádí potřebu lásky, bezpečí, zajištění základní potřeby jako je jídlo.

Výše uvedené funkce jsou důležité, vzájemně se doplňují, jsou různě propojené a nelze je od sebe oddělovat. Plně funkční rodina dokáže výše popsané funkce bez problémů plnit. (Levická et al., 2004, s. 52)

2 RODINA TRADIČNÍ A MODERNÍ V ZÁPADNÍ SPOLEČNOSTI

Schéma proměny společnosti tradiční ve společnost moderní můžeme takto datovat, i v případě takové instituce, jakou je rodina. Tyto změny můžeme pozorovat v úhrnném poklesu reprodukce, stále více mladých vstup do manželství a rodičovství odkládá do vyššího věku, stále více lidí zůstává ve svazku mimo manželství, téměř polovina manželství se rozvádí. Tvář rodiny, podoby rodinné intimity, způsoby jejího fungování se mění, avšak některé opěrné pilíře rodinného života zůstávají neměnné.

Pro srovnání uvádím tabulku, kde přední český sociolog Ivo Možný srovnává tradiční a moderní rodinu.

Tab. č. 1 Srovnání tradiční versus moderní rodina

	Tradiční rodina	Moderní rodina
Struktura	Široká	Vícegenerační
Základní kapitál	Ekonomický	Ekonomický, sociální, kulturní
Legitimizace	Sex, děti	Děti
Role	Komplementární, hierarchizované	Segregované, komplementární
Funkce	Univerzální	Pečovatelské, statusotvorné, citové
Autorita	Otec	Otec-matka, funkčně segregované
Reprezentace diskursu	Náboženský, církevní	Občanský
Mezigenerační přenos	Patrilineární, autoritativní	Demokratický, smíšený

Zdroj: (Možný, 2006, str. 23)

2.1 Tradiční rodina

Pojem tradiční rodina se historicky váže k období před nástupem kapitalismu a moderní společnosti. Tradiční rodina žila podle dávných zvyků a tradic svých předků, soustředila se na práci, neexistovalo rozlišení mezi časem práce, volným časem. Taková tradiční rodina byla pevně mocensky svázaná, muž, hlava rodiny, měl hlavní slovo, rozhodoval prakticky

o všem – byla patriarchální. Je nepopiratelnou skutečností, že tradiční rodina byla a je spojena především s nerovností mezi ženami a muži.

„Za tradici považujeme vše, co bylo minulými generacemi předáno současným generacím. Tradičními společnostmi nazýváme všechny společnosti (například primitivní, stavovskou, kastovní) kromě společnosti moderní“ (Montoussé, Renouard, 2005, s. 138).

V tradiční rodině byly i děti kráceny na svých právech. Tenkrát nebyly děti vychovávány jako individuální osobnosti nebo pro radost rodičů, péče o ně byla spojena především s přínosem pro společné hospodaření, nikoliv z lásky. U žen se nejvíce cenilo panenství, protože tak měl muž jistotu, že děti budou jejich vlastní potomci. V tradiční rodině byl výběr partnera ne v rukou těch, kterých se to týkalo, ale v rukou rodičů. Rodiče vybírali svým dětem partnery tak, aby jim vyhovoval jak z hlediska majetku, tak z hlediska kontinuity rodinného státu a kulturního habitu. (Možný, 1999, s. 19-20).

Profesor sociologie Jan Keller (19992, s. 47) se zmiňuje, že v tradiční rodině domácnost zajišťovala svým členům jakousi ochranu před útokem z venku. V domácím kruhu se řešili všechny spory členů domácnosti. Jednou větou shrnuje: *„Člověk mohl uvnitř vlastní domácnosti prožít celý život od narození až do smrti, aniž ji opustil“*.

Tradiční rodina byla široká, vícegenerační, soustředila se kolem hospodářské jednotky, jakou bylo stavení nebo statek. Do značné míry byla samostatná a soběstačná jednotka, která vše, co rodina vyprodukovala, spotřebovala. Taková rodina plnila nejen produkční a reprodukční funkce, ale také pečovatelskou, vzdělávací a zaopatřovací, nepotřebovala žádné společenské instituce. Veškeré dění v životě rodiny se odehrávalo na jednom místě, kde rodina společně odpočívala, hospodařila i pracovala. Postavení rodiny a její životní úroveň se odvozovala od toho, kdo ji navenek reprezentoval a to byl vždy otec.

Profesor Jaroslav Malina z Ústavu antropologie Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity (IS MU, © 2011) v popisu rodiny uvádí, že typické pro tradiční rodinu v Evropě je to, že sloužila především jako ekonomická jednotka na rozdíl od rodiny moderní. V období tradiční rodiny mezi 16. až do 19. století lze vymezit 3 fáze vývoje tradičních forem rodiny:

1.) fáze vývoje, nukleární rodiny, která byla malá tedy (rodiče, děti) a to proto, že délka života byla poměrně krátká a zabraňovala tak vzniku rodin trojgeneračních. Rodina neposkytovala svým členům větší citovou blízkost, než byly příbuzenské a sousedské svazky. Udržovaly četné pravidelné a intenzivní kontakty s celou komunitou. Její funkce ekono-

mická byla především zárukou přežití. Sňatky se více než z lásky, která byla považována za nemoc, uzavíraly hlavně z důvodů majetkových.

2.) fáze vývoje, další forma existovala a probíhala na přelomu 17. a 18. století. Hlavní důraz se kladl na přirozenou autoritu otce a na mateřskou lásku. Tato forma se ale vyskytovala především ve vyšších vrstvách.

3.) fáze vývoje probíhala od 19. století a která přetrvává dodnes je spjatá s důrazem na soukromí, svobodnou volbu partnera, citovým individualismem a pevnými citovými vazbami. Během 20. století žena získala značnou soběstačnost finanční, společenskou a osobní a dokonce kvůli společné výchově dětí ani nepovažuje za důležité udržovat vztah s mužem.

Richard van Dülmen (1999) charakterizoval, že rodina byla základní jednotkou výrobní, jelikož si vyráběli vše od výroby oděvů pro členy domácnosti až po obživu. Všichni členové vykonávali práci dle pokynů pána domu bez rozdílu věku. Je toho názoru, že základní rodinu tvořila domácnost, ne rodina jako taková (rodiče, děti). **Domácnost** tvořilo společenství osob, do které zahrnoval čeleď, čeledíni-děvečky, vlastní, nevlastní i nemanželské děti, příbuzné, všechny, kteří bydleli takzvaně pod jednou střechou. Pokrevní rodina měla význam až v právu dědickém. Dědila legitimní dcera nebo syn.

Dle Dülmena (1999, s. 17-19) uvádíme výčet domácností s pánem a paní domu, které specifikuje:

Pán domu, jak jsme již zde uváděli, byl nejvyšším, rozhodoval o všem v rodině, v domě i mimo něj. Činil veškeré důležité rozhodnutí, urovnával rozepře, byl odpovědný za mravnost života všech členů domácnosti. Dům byl křesťanský, všichni členové domácnosti pravidelně navštěvovaly kostel, což dokazovalo zbožnost, která byla základem dobré morálky a patřila ke každodennímu spořádanému životu. Pán domu šel příkladem, byl zodpovědný za výživu celé domácnosti a zodpovídal za výchovu dětí, dle uznávaného křesťanského mravního kodexu. Neposlušnost proti Božímu řádu bylo považováno jako provinění. Ve výjimečných případech mohla pána domu zastupovat jeho paní.

Paní domu, dle Dülmena se podílela na správě hospodářství, žena řemeslníka se starala o drobné zvířectvo, čistotu v domě, přípravu jídel, dohlížela na výchovu dětí. Práce v domě vykonávala samostatně, ne na příkaz manžela nebyla žádnou otrokyní. Důležitou byla pro muže její počestnost a šetrnost. Vedením domácnosti se tak podílela na chodu domu.

Ženy v selském hospodářství navenek dům nijak nereprezentovaly, od veřejného života byly takzvaně izolovány. Jejich úkoly byly především v domácnosti, vzhledem k tomu, že byly téměř stále v očekávání, bylo převážně jejich povinností starat se o výchovu dětí, u menších hospodářství mohly pomáhat například při sklizni nebo v obchodě s prodejem zboží.

Oproti tomu život ženy ve šlechtickém prostředí se podstatně lišil. Ženy plnily reprezentační povinnosti, vedly velkou domácnost. Z tohoto důvodu byly zbaveny práce v domácnosti a oprostěny od manuálních prací, tuto úlohu, jako i výchovu dětí převzal personál. Žena měla čas na zábavu i radovánky. (Dülmen, 1999, s. 19-22).

Domácnost sedláka a jeho hospodářství podléhalo vesnickým normám, cílem byl dostatek ale ne zisk. Nejvyšší postavení měl sedlák, nikdo z členů vyššího postavení nedosáhl. Podle cyklu ročního období se odvíjela práce, vše co se vyprodukovalo, se zužitkovalo, přebytky se prodaly na regionálním trhu nebo se odváděly vrchnosti. Důležitým bylo udržovat majetek. (Dülmen, 1999, s. 19-22.).

Řemeslníkovo hospodářství do takového hospodářství patřili učni, tovaryši a mistři, kteří vykonávali výdělečné práce mimo domácnost. O domácnost se starala paní domu, která měla na pomoc takzvané děvečky. Práce nepodléhaly ročnímu období, ale dle toho jak probíhaly práce na zakázkách. I zde důležitým nebyl zisk, ale dostatek. Řemeslo se předávalo v rodině z generace na generaci.

Dům kupce, protože byl pán domu většinou na obchodních cestách, tak v jeho nepřítomnosti vedla obchod jeho paní. Pečuje o děti a domov svého manžela. Zde nebyla práce oddělena od bydlení. Dětem se dostávalo lepšího vzdělání než elementárního jako v hospodářství řemeslníka. Hlavním úkolem byl zisk. Za vydělané peníze nakupovali luxusní zboží.

Venkovská šlechta a domácnost zde práci vykonávala čeleď, šlechticové se věnovali převážně umění, mohli se vzdělávat, měli více volného času na rozdíl od předchozích domácností. Vybírají daně a v případě neshod mezi vesničany fungují jako nižší soudci, pokud nejde o vraždu. (Dülmen, 1999, s. 19-22.).

V souvislosti s rozvojem státní správy a částečně taky vlivem přeměny, zprůmyslnění venkova existovaly koncem 18. století i jiné, další formy domů, domácností. Nakonec se pod tlakem industrializace, tradiční struktury domácích a venkovních společenství rozpa-

daly. Takové uspořádání rodinného života a domácnosti, by se asi mnohým z nás v dnešní době nelíbilo.

2.2 Vývojové změny

V důsledku urbanizace a industrializace dochází k oddělení prostoru veřejného a soukromého a prostoru práce a rodiny. Za prací denně odchází mnoho lidí mimo prostor domácnosti a rodiny. Primárně je rodina místem spotřeby statků a její fungování je závislé na celé řadě institucí, které se vznikem moderní společnosti souvisí, jako jsou například vzdělávací systém, zdravotnictví, sociální stát. Zároveň úloha státu v tomto období začíná narůstat. V souvislosti s těmito změnami se vyčleňuje i role matky a otce a to jako role živitele rodiny, ten kdo pracuje v placeném zaměstnání a přináší mzdu a role toho kdo pečuje té, která zabezpečuje potřeby rodiny a pracuje v domácnosti.

Richard van Dülmen (1999, s. 22.) dále píše že, se zvyšoval počet rodin úředníků. Domácnosti již byly odděleny od práce, zpočátku se nacházely ve stejném domě, postupně se ale soukromý život odehrával mimo pracovní. Vznikl tak nový ideál měšťanství, přesto ještě dlouho nebyla vymezená hranice mezi služebnictvem a vlastní rodinou. Paní domu stále vedla domácnost, i když ne už v takové míře. Dále se začala situace měnit postupným budováním systému základních škol. Nejdříve se děti vzdělávaly především doma a získaly praxi a pokračovaly ve šlépějích otce. Se zavedením škol se jim dostávalo mnoho nových vědomostí, které mohli dále uplatňovat a změnit tím svůj tradiční způsob života. I přes všechno zůstávali pánovi domu veškeré soudní pravomoci. Postupným utvářením raně moderního soudnictví se jeho kompetence postupně omezovaly a tak nemohl rozhodovat například o životě a smrti, vše se již řešilo u veřejného soudu.

Jan Horský a Markéta Seligová (1997, s. 89), vysvětlují, že vztah mezi čeledínem a hospodářem se začal postupně formovat do vztahu zaměstnanec, zaměstnavatel a dále k tomuto dodávají, že čeledíni již nebyli tak vázáni na dům pána, za svou práci dostávali mzdu.

Dülmen (1999, s. 23) uvádí, že se postupně začaly začleňovat venkovské domy do obcí, začaly vznikat cechy, více povinností a práv pána přecházelo na veřejné instituce. Další velmi důležitou změnou vlivem industrializace bylo oprostění od výrobní funkce rodiny. *Jen díky oddělení domu a pracoviště, rodinného života a pracovních aktivit, k čemuž poprvé došlo v úřednické domácnosti, se rodina mohla stát tím, čím je dnes – společenstvím, charakterizovaným intimitou a uzavřeností.* V rodině úředníka byla zcela oddělena práce

od rodinného života tak, že se pracoviště nacházelo mimo domácnost. Vlivem postindustriální domácnosti postupně docházelo k rovnoprávnosti žen, ovšem to neznamenalo úplné zlepšení životních podmínek zatím. V rodině úředníka tak docházelo k jakémusi morálnímu docenění ženy, naopak v selské a řemeslnické rodině zůstaly stále nedotčeny.

Jako další změnou byla změna chování generativního. Zvykem bylo mít co nejvíce dětí, děti byly důležité nejen pro zaopatření rodičů ve stáří, ale taky pro práci. Úmrtnost byla vysoká, ale s pokrokem v medicíně a zlepšením hygienických podmínek se začala snižovat. Rozvojem městského způsobu života a postupné institucionalizace a byrokratizace přecházela celá řada funkcí na komunální či státní zařízení. Pán domu ztrácel v důsledku takových změn své do té doby pevné patriarchální postavení, což vedlo k postupné emancipaci žen a dětí a tak musel muž začít respektovat více než dříve jejich zájmy (Marečková, 2011, s. 16).

Možný (2006) uvádí, že se od 18. století začala patriarchální struktura oslabovat, rozlišení rolí jednotlivých pohlaví už bylo jen nepatrné. Domácnosti žily z malých domácích živností. Do procesu domácích prací byli zainteresováni všichni členové rodiny. Zde byli muž a žena rovnoprávní.

Pojem rodiny se začal utvářet s koncem 18. století. Rodina se začala brát jako rodiče a jejich děti. *Vynořuje se nukleární rodina jako ideální typ s mužem, který rodinu ekonomicky a sociálně zajišťuje, a ženou, která se stará o domácnost* (Možný, 2006. s. 17).

Dülmen (1999, s. 21) také upozorňuje, že do poloviny 19. století, v období radikální společenské proměny, je nově se vynořujícím typem rodiny rodina moderní. Rodinná jednotka se začíná zmenšovat, pozvolna se mění rodinná struktura, přechází se od původních domácností k menším, nukleárním rodinám tedy pouze rodiče a jejich potomci.

Manželské právo bylo přebudováno a to tak, že došlo k redukování zbytečných manželských překážek jako k odstranění nesmyslné instituce rozvodu od stolu a lože, a účelně upravilo rozvázání manželství. Nově obsahoval občanský sňatek zrovnoprávnění muže a ženy, mají stejné povinnosti, do zániku manželství je vlastnictví společné a potom v případě rozvodu je rozděleno stejným dílem, dále odstranil diskriminaci nemanželských dětí a byl založen na novém pojetí manželství a rodiny a na hlubokém zájmu o dítě. Byly uplatňovány pro uzavření manželství požadavky jako neexistence příbuzenství v přímé linii, duševní zdraví, monogamie (Klabouch, 1962).

V poválečném období nastal rozmach sňatečnosti, uvádí Sullerotová (1998, r. 19-22), který se vyznačoval životními podmínkami u mladých rodin jako že mladí manželé, toužící se postavit na vlastní nohy, byli bytovou krizí nuceni žít pohromadě s rodiči v malém bytě, v jedné místnosti, přečpané sušícím prádlem nebo kbelíky s uhlím. Tyto mladé páry neměly auta ani vlastní domy, děti přicházely neplánovaně. Nejvíce ženy rodily v tomto období v rozmezí let 21 do 24 let.

Česká rodina byla ovlivněna po druhé světové válce významnými společenskými změnami. Za výchovu a péči o dítě převzal zodpovědnost stát tím, že zřizoval jesle či mateřské školy nebo dětské domovy, aby umožnil zřízením uvedených institucí, zapojit se co největšímu počtu žen do pracovního procesu.

V padesátých letech 20. století se projevil na chápání pojmu rodina i nepřímé útoky na ni. Odpůrci tehdejšího režimu byli často uvězněni či popravováni nebo donuceni k emigraci, což vedlo k rozbití nebo rozvrácení rodiny. S postupem času se znovu prosazuje idea o významu rodiny jako o základu společnosti. (Výrost, Slaměník, 1998, s. 323).

V šedesátých letech pak klesá porodnost a na základě toho musí vláda přijmout opatření ke zvýšení porodnosti, což se ukázalo jako účinné, početné rodiny i tak mizí, zůstávají a převažují typy rodin s dvěma a jedním dítětem. (Sullerotová, 1998, s. 33-36).

Dle Národní zprávy o rodině (MPSV, © 2004), v období totality, se vyznačovala česká rodina vysokou sňatečností, porody, potraty, také rozvodovostí a úmrtím. Toto období podporovalo nejen porodnost, ale i pracovní nasazení žen. Velmi rozdílné ale byly rozdíly v pohlaví, co se týkalo zaměstnání a to především rozdíly v platech i pracovních pozicích. Ženám příslušely práce spíše podřízené a méně náročné z důvodu práce v domácnostech a péče o děti.

Po roce 1989 nastaly výrazné, radikálně se projevující změny a to v porodnosti a sňatečnosti, které poklesly až o polovinu. Stejně klesal počet potratů a oproti tomu se zvýšil věk vstupu do manželství a prvních porodů. Změny se týkaly taky mladých lidí, u kterých se naskytl šance studia jak na středních tak vysokých školách (které totalitní režim omezoval počty přijatých), naskytl se možnost cestování, svobodná volba povolání, uspět a dosáhnout na odpovídající platové ohodnocení. (Mareš, Potočný, 2003, s. 41-43).

Mareš, Potočný (2003, s. 43) dále uvádějí, že v osmdesátých letech se snížil počet sezdaných, muži se ženili ve 24 letech, ženy kolem 21 let. O deset let později se věk u mužů, co se týká manželství, posunuje na hodnotu 26, u žen na 24 let. Rok 1995 je charakterizován

z hlediska reprodukce poklesem porodů. Co se týká rozvodů, zde se hodnoty nemění. Tato uvedená čísla jsou mimo jiné i důkazem toho, že lidé první manželství a potomky odkládají na vhodnější dobu, která je spojená s dokončením vzdělání a kariérou.

Zhruba od sedmdesátých let 20. století se „tradiční“ rodina v českém pojetí rozpadá, jak popisuje profesor Jaroslav Malina (IS MU, © 2011), kdy „došlo k definitivnímu překonání společenského odsudku rozvodu.“ Jedná se o dnešní generaci čtyřicátníků a padesátníků, kteří nebyli vedeni k určitým vzorcům chování, protože je nemohli odpozorovat od svých rodičů a tak nemohli předat dál svým dětem vzorce, jako byla úcta k partnerovi, ke svým předkům a v důsledku toho se i jejich děti rozvádí.

Nyní již vyrůstá další generace, generace, která se neorientuje v tradičních hodnotách a teprve se hledá. I v současnosti se pochybuje o dalším trvání „tradiční“ rodiny, ale zkušenosti ukazují, že děti potřebují znát vzorce chování, pokud se jako prvořadá považuje výchova v tradičním stylu, jen těžko se vzorce chování doučí. (Malina, 2011).

Ke své rodině máme pevný vztah jen proto, že máme pevný vztah k osobě svého otce, matky, k osobě své ženy a dětí. Všechno bylo jinak v době, kdy vztahy, které pramenily z věcí, převládaly nad těmi, které vycházely z osob. V době, kdy celá rodinná organizace měla především udržet domácí statky v rodině a kdy všechny ostatní ohledy se ve srovnání s tím zdály podružnými.“ (Singly, 1999, s. 11).

2.3 Moderní rodina

Moderní rodina prochází mnoha změnami, kdy do roku 1989 zůstávalo neměnné pojetí rodiny, jako základního stavebního prvku státu. Po roce 1989 docházelo k překotným změnám díky novému uspořádání společnosti a možnosti jednotlivců.

Rodina se změnila v tom nejzákladnějším. Tam kde kdysi byla rodina nenahraditelná, zastoupily ji formální instituce. Jan Keller (1992, s. 60) píše, že funkce rodiny stát předal specializovaným institucím, rodičovská funkce rodině zůstala a to z toho důvodu, že ji stát nepovažoval za významnou. Rodině zůstala zábava, konzum a nenahraditelné citové zabezpečení. Z patriarchálního typu se přešlo na manželský, žena může pracovat, ale i nadále má na starosti domácnost.

Profesní kariéra se pro ženu stává stejně důležitou jako pro muže. Povaha práce se značně změnila, nevyžaduje již zdatnost fyzickou, spíše se pracuje se symboly než s předměty. (Možný, 2006, s. 23).

Montousse a Renouarda (2005, s. 291) uvádějí, že v moderním pojetí rodiny není na sobě pár sociálně závislý. Sociální nezávislostí rozumíme například koníčky, přátele nebo rozdílné povolání. Sňatky jsou realizovány ze svobodné možnosti volby partnera, z lásky. Ženy patřící do vyšších sociálních vrstev si záměrně vybírají muže dle vzdělání a intelektu, ženy z nižších vrstev si vybírají spíše dle morálních vlastností a stálosti. Oproti tomu muži všech vrstev bez rozdílu si u žen všeobecně nejvíce cení vnitřní krásy a schopnosti udržet vztahy.

Za poslední generace se změnil v současném moderní světě také přístup k dětem. Nyní jsou pro nás děti vzácnější a znamenají pro rodiny mnohem víc než v rodinách tradičních. V tradiční rodině byly děti spíše jakýmsi ekonomickým přínosem. Nyní v současné moderní rodině mohou být i velkým břemenem finančním, které může mít až rozvodové dopady, které se mohou odrazit především na dětech. (Giddens, 2000, s. 79).

V moderní rodině je manželství, jak píše Matoušek (2003, s. 40), spíše dočasným, očekává se, že ženy a muži si najdou partnery ne na celý život. Celkově se zrychluje cyklus rodinného života. Děti si dříve nacházejí přátele, dříve dospívají a odcházejí z domova. Zcela normálním jevem je zůstat svobodný, uzavřít manželství s věkově rozdílným protějškem nebo výchova dětí homosexuálními páry je již taky běžným jevem.

Nově zažívají tyto rodiny těžkosti a nové problémy, nastává krize v rodině. Jako typický příklad uveďme například rodinu podnikatele, kdy se mu daří v podnikání, bohužel ve většině případů tráví málo času s rodinou, což kompenzuje vysokým finančním příspěvkem do rozpočtu rodiny. Důsledkem takového chování jsou stále častější neshody s manželkou, výčitky. Někteří muži takovou situaci řeší milenkami, jiní se rozvádí a znovu vstoupí do manželství s mladšími přitažlivějšími ženami. I taková je moderní rodina. (Matoušek 2003, s. 41-42).

I přes to, že je rodina posvátná, dá se jen stěží pochopit, proč se nám rozpadá v dnešní moderní společnosti. Vysvětlením může být, že v současné době je rozvod daleko jednodušší než v minulosti. Současnou rodinu lze charakterizovat větší nezávislostí manželů na rodině, méně závislé na státu.

V moderní rodině jde o to, aby si jednotlivec utvořil postoj k sobě samému i okolí, aby si utvořil důvěru v sebe sama. Člověk v rodině hledá smysluplnost života, je více zaměřený sám na sebe, upřednostňuje vlastní zájmy.

Pro moderní rodinu dle Matouška (1997, s. 30) jsou charakteristické trendy jako:

- Odkládání rození dětí a sňatečnost na pozdější dobu.
- Zakládat rodinu bez formálního sňatku.
- Tendence zvyšování rozvodovosti.
- Nemít děti nebo omezovat počet dětí.

Celá politika moderní společnosti jako by ústila k rozpadu, k rozkladu. V moderní rodině se partnerství nerozvíjí, neprohlubuje, spíše spotřebovává a konzumuje. Z pevných svazků se stávají spíše výhodné smlouvy, které platí jen do té doby než se muž i žena rozhodnou nepokračovat a zrušit vzájemné partnerství. Místo celoživotních a trvalých svazků převládá uspokojení instantní. Rušení a opětovné zakládání rodiny se zdá jednoduché jako překopírování a přemazávání videokazet či jiných nosičů. (Bauman, 2004, s. 189).

3 PROMĚNA RODINY

Z historického demografického hlediska, jak uvádí Malina (IS MU, © 2011) se za hlavní rozdíly mezi moderní a tradiční rodinou považuje míra mortality a natality, dále krize demografická, v moderní společnosti existence velmi rozšířené regulace porodnosti, tento rozdíl bývá považován za zásadní, neboť vypovídá o morálních hodnotách, postoji k určitému životnímu standardu a postoji k životu.

Tradiční představou rodiny bylo, že se dva mladí lidé, kteří se najdou, se i po čase vezmou. Představa byla, že budou společně uspokojovat své potřeby a potřeby jeden druhého, budou si navzájem pomáhat, společně vyvíjet a plánovat budoucnost. Tento proces tak měl trvat až do smrti. V naší společnosti jsou takové předpoklady již dlouho z dávných dob zakořeněny, předávaly se z generace na generaci, avšak s předpoklady současné moderní rodiny se neshodují. (Toffler, 1992, s. 123).

Přední český sociolog Ivo Možný (2006, s. 21-23) definuje proměnu rodiny v následujících bodech:

1. Po staletí měla tradiční rodina monopol na legitimní sex, tento padl a stal se legitimní sex předmanželský.
2. S novými technologiemi v oblasti antikoncepce se tak v historii poprvé oddělil sex od početí. V důsledku toho stoupá počet nemanželských dětí.
3. Výběr partnerů rodiči vystřídal svobodná volba, což v tradiční rodině bylo téměř vyloučeno, jelikož partnery svým dětem vybírali rodiče na základě majetku rodiny a jejího společenského postavení.
4. Padla instituce nezrušitelného manželství, takto v tradiční rodině pojímalo manželství křesťanství, založená rodina měla být doživotní. Oproti tomu narostl počet rozvodů a sňatků. Láska byla založena spíše na sexuální přitažlivosti, manželství je pojímáno spíše jako smlouva kdykoliv vypověditelná.
5. Vzdělávání dětí převzala škola na rozdíl od tradiční rodiny. Péče o slabé a nemocné, staré a postižené patří do rukou lékařů, nemocnic. Rodina je nenahraditelná jako místo, konzumu, zábavy, místo které dává pocit bezpečí.
6. Hlavním smyslem rodiny především, byla výchova dětí, vysokou porodnost regulovala úmrtnost, příchod antikoncepce měl vliv na porodnost, která začala klesat, nejrozšířenějším typem rodiny dnes je rodina s jedním dítětem.

7. V tradiční rodině zůstávala žena především v domácnosti, starala se o děti, domácnost. V moderní, ženy opouští domácnost, výzvou nově je kariéra, odsouvání rodiny, rodičovství na pozdější dobu.
8. Dříve existovaly jasně rozdělené funkce, nyní autoritou už není jenom otec, ale i matka.

Proměny v českých rodinách, ve vnitřních rodinných vztazích, se dle Národní zprávy o rodině z (MPSV, © 2004) mění a to ve vztazích mezi generacemi, v rodinách mezi partnery, mezi dalšími členy rodiny především pod vlivem sociálních a ekonomických podmínek. Mění se také pod vlivem demografických procesů, pozvolného pronikání jiných kultur a zvyklostí. V současné době tyto změny mají skokový charakter a s velkou rychlostí se z historického hlediska mění uspořádání rodiny. V průběhu několika generací se tak zásadně mění vztahy, které se měnily jen málo v průběhu několika stovek generací. Především jde o vztah muže a ženy, který se dnes v plném rozsahu stává rovnoprávným. Ve vztahu k mužům jsou dnes ženy do značné míry nezávislé a to jak v rodičovské roli, tak i v ekonomické oblasti. Druhou zásadní změnou je změna vztahu rodič-dítě. Akceptování osobnosti dítěte, jeho autonomie přineslo změnu v paradigmatu výchovy, kdy se těžiště socializace přesunulo do oblasti rozvoje individuálních schopností dítěte s možností úspěchu v nezávislém životě. Cílem výchovy je tak nejen jedinec adaptovaný, ale především úspěšný. Obě tyto změny přinesly nejen pozitiva, ale i negativní dopady. Rovnoprávné manželství poskytuje oběma partnerům stejné šance, je však náročnější na vytváření oboustranně akceptovatelného životního stylu, náročnější na komunikaci. Takové manželství je zranitelnější a u obou partnerů vyžaduje osobní zralost. Častější krize, havárie jsou v takovém případě prokazatelným následkem vysokých nároků. Vyšší nároky na výchovnou angažovanost rodičů přinesla potřebu úspěšně řešit slučitelnost profesních a rodinných rolí. Nemůžeme opomenout ani finanční stránku, kdy výchova dítěte je zaměřena na všestranný rozvoj a s tím spojené vysoké finanční náklady na výchovu. Dilema nastává u vysoce vzdělaných rodičů, zda investovat do vlastní nebo budoucí dětské kariéry. Výsledkem pak je bezdětnost nebo menší počet dětí v rodinách.

Příklady působení jak uvádí Národní zpráva o rodině (MPSV, © 2004) u jednotlivých sfér (kladné i záporné), které ilustrují i jejich vzájemnou propojenost:

Ekonomická situace

- Nároky na pracovní výkon čas často na úkor času pro rodinu a výchovu zvyšuje tržní prostředí.
- Cenový vývoj podporuje orientaci na zaměstnání, které je zdrojem financí rodiny.
- Základní podmínka mladých lidí pro založení rodiny je mít byt, což komplikuje situace na trhu s byty.
- Nezaměstnanost, dlouhodobá jednoho z členů rodiny, klesá životní úroveň rodin.

Sociální podmínky

- V paternalistickém prostředí narůstá pocit vlastní odpovědnosti, ale také nespokojenosti s vnějšími podmínkami pro rodinný život.
- Závislost na partnerovi se snížila vzdělaností a zaměstnaností žen.
- Zvyšuje se izolovanost členů rodiny.
- Mění se poměr mezi vlivem rodiny, sousedských a vrstevnických skupin.
- Pozvolna se prosazují snahy o větší začlenění otců do výchovy a péče o děti.

Kulturní podmínky

- Vztahy uvnitř rodiny oslabuje individualismus.
- Hodnota dítěte se mění, formy výchovy i vnitrorodinné vztahy, zprostředkovaně pak vztah dětí (vnoučat) k rodičům (prarodičům).
- Rodinné chování na úkor některých „tradičních“ hodnot, které podporovaly rodinnou soudržnost, ovlivňuje pragmatický pohled na svět.
- Význam a motivační sílu rodinných hodnot oslabuje spotřební orientace a hédonismu.
- Výchova, individuality dítěte-dosažení úspěšnosti.
- Klima v médiích, zaměřeno proti rodině a to zejména v pořadech určených mladým lidem a dětem.

Demografické procesy

- Zmenšování počtu dětí.
- Zmenšování velikosti nukleární rodiny snižuje počet potenciálních pečovatелů ve stáří.
- Také rozvodovost snižuje nejenom počet dětí, potenciálních pečovatелů ve stáří, ale rozvedení mívají menší počet dětí, ale taky se snižuje kontakt s jedním rodičem,

počet snach-vzдалují se od ex-tchánů, ex-tchyní a taky vnoučat, vzdalují se prostovně, ale i citově od prarodičů, rodičů, „odcházejícího“ rodiče.

Změny ve fungování rodin a vytváření manželských svazků jsou výsledkem těchto výše uvedených faktorů. Stále častěji se tak objevují méně stabilní alternativní formy partnerského, dvougeneračního i vícegeneračního soužití vedle přirozené tradiční rodiny založené na manželství. (MPSV, © 2004).

3.1 Současná česká rodina

V hodnotovém měřítku má rodina stále vysoké postavení, i když už dávno není chápána ve svém tradičním pojetí, není přehlížena ani úplně zatracována. Současným trendem mladých lidí, především mladých párů je založení rodiny již před uzavřením manželství. Zcela běžným jevem je předmanželský sex s výjimkou některých společenských skupin, které jej pro svou víru odmítají. Jedním z důvodů není sňatek z lásky, ale někdy spíše z neuváženého očekávání potomka. V moderní společnosti je láska něco jako fyzické, či emoční okouzlení, které může, ale nemusí trvat delší, či kratší dobu. Moderní podoba manželské lásky a oddanosti klesá. I když téměř tři čtvrtiny mladých lidí žije pravidelným sexuálním životem, k převzetí rodičovské role nejsou někteří z nich ani zdaleka připraveni. Jedinci s vyšším vzděláním se rodičovství s pomocí antikoncepce snaží vyhnout, je možné, že někteří mladí lidé by ani nevěděli jak se zachovat v případě nechtěného těhotenství. (Možný, 1990, s. 80-82).

V české rodině je v současnosti zcela normálním jevem, který se u mladých párů vyskytuje, závislost na rodičích, především sociální a ekonomická ať už v souvislosti s finanční pomocí či hlídáním dětí. I přes to, že některé páry mají potomky ještě před manželstvím, trendem současné české rodiny je odsun rodičovství do pozdějšího období, kdy budou vyzrálejší, ekonomicky i sociálně zajištěni.

Charakteristické rysy současné rodiny definuje i Kraus (2008, s. 83-86) mezi ty počítá demokratizace uvnitř rodiny, izolovanost od vnějšího prostředí a taky zmenšování rodin.

Česká rodina je v současnosti i rodinou zaměstnané ženy, což je pro rodinu nutné především z ekonomického hlediska. Je jen velmi málo rodin zajištěno finančně tak, že by vyšla pouze z jednoho platu. V souvislosti se zaměstnáním ženy došlo k realizaci dvou modelů účasti žen na trhu práce. Prvním je přerušovaná kariéra, kdy žena odchází pouze na krátkou

dobu před a po narození dítěte z práce. Kontinuální pracovní kariéra je druhým modelem, a znamená přerušování na minimální dobu, kdy oba partneři pracují na plný úvazek nebo jeden pracuje omezeně při výchově dětí. (Mareš, Potočný, 2003, s. 47).

3.2 Postavení ženy v rodině

Pokud nahlížíme na rodinu jako na instituci, kde se muž s ženou vzájemně doplňují v rolích otce a matky, je vše v pořádku, píše Ondřej Sekera (2010, s. 35). Velmi často, ale takový model dodržen není. Jako tradiční považujeme ženu v obraze jako jeskynní předchůdkyni, která má sklon obstarávat a chránit potomstvo. Ženy si myslí, že jsou povolanejší k péči a výchově o děti. Muži sklouzávají ke znehodnocování zaměstnání svých žen, kdy jejich práci staví do pozice koníčka pro volný čas.

Tilly a Scott (1978, s. 154) uvádějí, že důležitá je především role žen v pokračování mezi-generačních vazeb. V každodenním životě totiž ženy zajišťují spojitost emocionálních vztahů jako matky, manželky, babičky, dcery a taky jako zaměstnanci. Rozpor mezi rolí ženy v pracovním procesu a rolí ženy v rodině se v dnešní době aktualizuje, ženy ze všech sociálních vrstev usilují o přiznání svých práv v praxi.

V současném emancipačním období je obdivuhodná role matky a to jako ženy, která se stará o rodinu, potomstvo a rodinné zázemí dle modifikovaného „tradičního“ přístupu a taky jako ženy zaměstnané. Jinou alternativu, v dnešních mladých rodinách, situace nedovolují. Plnění role matky a zároveň se věnovat naplno zaměstnání považuje Sekera za zničující. (Sekera, 2010, s. 35-6).

Matoušek (2003, s. 17-18) také dokládá, že ženy jsou lépe vybaveny pro to, aby se staraly o vnitřní rodinný chod, aby vytvářely teplo domova či udržovaly v krbu oheň a vysvětluje to biologickými rozdíly mezi muži a ženami. Na druhou stranu hovoří o přetížení dnešních žen. Má na mysli jejich „dvojroli“. Ženy očekávají od mužů pomoc v domácnosti, citovou náklonnost, porozumění, ekonomické zajištění a je znám fakt, jak uvádí, že jsou to právě ženy, které jsou častěji nespokojeny a dávají podnět k rozvodu.

Nezastupitelnou roli matky vidí i Možný (2008, s. 40) v tom, že k ní mají mnohem pevnější vztah i děti nežli k otci. Uvádí, že s matkou je téměř možné až do doby dospívání dítěte komunikovat o různých tématech jako je škola, kamarádi a jiné.

Vágnerová (2009, s. 116) podtrhuje tento fenomén očekáváním v manželství. Ženy jsou více než muži přes „city“, což je spojováno s určitými genderovými charakteristikami.

3.3 Postavení muže v rodině

Dle Možného (2008, s. 154) se nabízí poznatek, že dítě od narození patří matce (zde se nejedná o majetnický status), je na ní závislé, v průběhu času se však tento nerovný vztah rozšiřuje i na otce, v „tradiční“ rodině se na něj postupně přesouvá. Pro zdravý duševní vývoj dítěte je přítomnost otce v rodině důležitá, a to nejen z radosti z narození, ale také aby matku i dítě podporoval.

Biddulph (2007, s. 107) zastává názor, že pro dítě má význam pozice otce jako toho, který reprezentuje sílu a ochranu. Otcové jsou potřeba i v momentě odmítnutí dítěte matkou, může být zdrojem mateřské péče.

Je jisté, že pozice otce při vývoji rodiny je nezastupitelná, jsou v porovnání s matkami autoritativnější vůči dětem, snaží se je vychovávat k poslušnosti vůči dospělým. Autorita je budována na dobré radě a srdečné pomoci, avšak přísnost ve výchově je taky zdůrazňována. (Sobotková, 2007, s. 175).

Je potěšitelné, jak píše Možný (2008, s. 275), že mezi vzdělanými muži dochází ke změně žebříčku hodnot v přesunu důrazu kladeného na kvalitu rodičovství.

3.4 Postavení dítěte v rodině

Ze zprávy Národní zprávy o rodině (PMSV, © 2004) se mění i postavení dítěte a to především dospívajícího dítěte. K tomu přispěly nejen legislativa v oblasti rodinného práva, sociálně právní ochrany dětí a zabezpečení práv dětí, ale i kulturně sociální změny. V minulosti převzaly škola a další instituce výchovné funkce natolik, že postupně rodina ztrácela svou autonomii a částečně i schopnost vychovávat, a to jak pro jiné aktivity rodičů, především pracovně výtěžné, tak pro snížení kompetence deficitem rodičovských dovedností, k nimž budoucí rodiče nejsou vzděláváni ani praxí vedeni. Až po pádu tehdejšího totalitního režimu se postupně tento stav začal měnit k lepšímu. V několika posledních letech jsou vztahy dětí a rodičů komplikovány, např. změnami hodnotových preferencí nebo nedostatečným zohledněním potřeb sladování práce a rodiny. Příkladem může být individualismus obecně i v rodině, nedostatek času pro děti, které pak většinu času tráví více se svými vrstevníky.

Děti jsou vychovávány více ke konzumentskému a hédonistickému přístupu k životu, často individualisticky, na druhé straně jsou vedeny více „výkonově“ a k větší samostatnosti, kterou jim zajišťují z hlediska práv dítěte příslušné právní normy.

3.5 Pojem gender

V současné době se genderová tematika objevuje v téměř každém oboru společenských věd, a ani česká rodina není výjimkou, která pozvolna začala být novými světovými trendy taky ovlivňovaná, a tím se zařazuje mezi západoevropský typ rodin. Gender je činnost, podtrhávající příslušnost jednomu z pohlaví, tedy příslušnost k pohlavní kategorii. (West, Zimmermann, 2008, s. 99-120).

Ve své podstatě z antropologického hlediska popisuje Malina (IS MU, © 2011), že jde o vyjádření představy a tom, že lidské bytosti se dělí na dvě skupiny muže a ženy, které mají do značné míry jiné schopnosti, vlastnosti a jiné femininní a maskulinní charakteristiky. Jde tedy o koncept, který ukazuje, že mezi ženami a muži rozdíly nevyplývají z biologických rozdílů, ale o množinu podmínek a struktur, které znamenají, co v dané společnosti typicky znamená být mužem či ženou a i způsob jakým ženy i muži tuto situaci žijí. Důležité je, že ženy i muži vnímají se vlastní identity jako něco přirozeného, esenciálního, biologicky podmíněného a ne sociálně konstruované. Lidé dělají gender v každé interakci, v každé situaci, v každé instituci, neboť vstupují do vzájemných interakcí s konkrétními představami a na jejich základě k ženám a mužům různě přistupují. Jde o činnost, při které jsou produkovány formy chování, které vnímají ostatní jako maskulinní nebo femininní. Gender je organizující princip, dle kterého jsou například muži a ženy organizováni do nerovných a rozdílných pozic/zaměstnání.

Michaela Marksová-Tominová (2009, s. 38-40) uvádí, že určité vlastnosti vnímáme jako „typicky ženské“ a některé zase jako typicky mužské“. U těchto vlastností se říká, že jsou vrozené, jestli se narodíte jako holčička nebo chlapeček a tomu odpovídá i výběr hraček. Ženy spojujeme s vlastnostmi jako „pasivní“, „jemná“, „emotivní“, „pečující“ u mužů očekáváme automaticky, že bude agresivní, myslet logicky, orientovat se v mapách. Tyto představy jsou, ale zjednodušené a takovým se říká genderové stereotypy a právě tyto vedou na základě pohlaví k diskriminaci. V dnešní době už víme, že řada žen dokáže řídit auto i se orientovat v mapách a muži pro změnu rádi vaří a starají se o děti.

Socioložka Margaret Stacey (1994, s. 214) se vyjádřila k tématu gender že, dříve byla společnost rozdělena na soukromou a veřejnou sféru, kdy v rámci veřejné sféry muži chodili do práce, živili rodinu a dle statusu muže tak rodina byla zařazená do společenské třídy. Soukromá sféra se odehrávala doma, kde měla své místo žena, která se starala o výchovu dětí. Proto jsou sociologické teorie založeny na tom, že veřejná sféra byla zastoupena výhradně muži. Nicméně uvádí, že nyní se soukromá sféra stává jakýmsi prostředníkem, mezi původní soukromou a již nastolenou veřejnou, mění se.

4 SOUČASNÉ TRENDY PARTNERSKÉHO SOUŽITÍ

Nahrazování tradičního manželství novými formami partnerského soužití, které jak uvádí Horská (1994, s. 120) je projevem rozpadu tradiční rodiny. Dále uvádí, že i samotné manželství zaznamenalo obrovský vývoj a nedá se srovnávat moderní manželství s tradičním. Rychtaříková (2000, s. 153) popisuje, že při studiu nových forem soužití je určitým problémem nedostatek dat. Uvádí, že zatímco pro sňatečnost a rozvodovost jsou údaje evidovány pro celé populace, v případě nových forem soužití se lze opírat jen o výběrová šetření. Sice jsou bohatší na materiál, ale kvalita už je omezenější. U formálních manželství známe totiž datum svatby i datum rozvodu, u nesezdaných partnerů nám jsou tyto údaje spíše neznámé, jelikož mohou být snáze zapomenuta.

4.1 Manželství v České republice

Nový občanský zákoník č. 89/2012, který vstoupil účinnost od 1. 1. 2014 v části rodinné právo, definuje manželství následovně: *manželství je trvalý svazek muže a ženy vzniklý způsobem, který stanoví tento zákon. Hlavním účelem manželství je založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc* (§ 655). Jde o souhlasný projev vůle muže a ženy, že spolu vstupují do manželství.

Z antropologického hlediska Malina (MU, © 2011) uvádí, že manželství, formy i obsah jsou vysoce variabilní kulturně, a že se nejčastěji znaky manželství uvádí jako regulace sexuálních vztahů mezi určitými ženami a také muži, fyzická reprodukce nových členů komunity a jejich enkulturace, ekonomická kooperace partnerů a tím zajištění plného sociálního statusu potomkům a ustanovení sociálně signifikantních vztahů mezi skupinami příbuzných obou partnerů. Dále dodává, že ze širšího hlediska můžeme definovat manželství jako sociální instituci, jež má v obsahu typ svazku mezi dvěma nebo i více partnery kdy je předpoklad dlouhodobého trvání a který přeměňuje sociální status partnerů akceptující společenské normy, definuje nároky partnerů vzájemně a povinnosti právě k dětem vzešlých z této unie.

Maříková (1996, s. 590) píše, že v období devadesátých let se situace ve sňatečnosti změnila. I přes to, že populační ročník sedmdesátých let měl být co do sňatků a porodnosti velmi silným, počet uzavřených manželství se snižoval (viz tabulka č. 2 v příloze č. 1) a jen pro zajímavost uvedme, že např. v roce 1990 byl počet uzavřených manželství 90 953, a pro srovnání zase v roce 2012 byl počet sňatků nejnižší a to 42 206. Takové údaje by

mohly potvrdit hypotézu, která se nabízí a to, že počet uzavřených manželství se snižuje nebo odkládá do pozdějšího věku.

4.2 Rozvod

Představuje právní akt ukončení manželství. Jedná se o složitý společenský problém, který zasahuje do života manželů, jejich dětí, celkově rodiny. Jedním ze závažných problémů v České republice, je nestabilita rodiny řešená rozvodem. Jako hlavní příčina jsou uváděny změny v organizaci rodiny, jejím novém stylu organizace, častá dvoukariérová manželství, pracovní vytíženost žen. Dle Tabulky č. 2 v příloze č. 1 zaznamenáváme zvyšující se úhrnnou rozvodovost. Důvody mohou být různé, například zvýšená dlouhodobá nezaměstnanost, která sebou nese důsledky, jež spojujeme s alkoholismem, drogami, domácím násilím a právě tyto jevy souvisí s rodinou, mají negativní dopad na život rodiny, výchovu dětí. V současné době už společnost rozvod nehodnotí jako selhání partnerů nebo jednotlivce, ale jako součást života.

Ivo Plaňava (2000, s. 157) shrnuje čtyři základní fáze rozvodu:

1. *Protahovaná manželská krize*
2. *Rozvodové rozhodování a rozhodnutí*
3. *Rozvodové jednání*
4. *Dokončení manželského odloučení a formování porozvodového životního stylu*

4.3 Krize rodiny

Krize současného rodinného života, která je spojená s krizí v manželství, jak uvádí Nakoň (2009, s. 425), pramení především z nejistoty z rodičovských rolí, taky přetíženosti matky, která nejen že má zaměstnání, ale taky vede domácnost. Upadá komunikace mezi dětmi a rodiči, kteří na ně nemají dostatek času a volné večery tráví spíše u televizorů a na sociálních sítích. I přes všechny výše uvedené krizové jevy, zůstává rodina nenahraditelným životním prostředím, pokud tyto jevy vystupují nebo nevystupují jen ve snesitelné míře. V opačném případě by se mohlo stát, že rodinný život by se rozpadl následkem stresujícího rodinného prostředí. Soužití členů by i přes to dále pokračovalo, ale spíše jen po formální stránce s ohledem na děti nebo na majetkové poměry a podobně.

4.4 Nesezdaná soužití

Forma soužití, která je v současné době hodně diskutovaná, kterou najdeme především u mladých lidí. Jak uvádí Fialová (2000, s. 122) délka trvání takové formy soužití zpravidla nepřekročí 2 roky, jedná se o jakýsi předstupeň manželství na zkoušku, takzvaně na psí knížku. Mnoho takových párů v této souvislosti hovoří o nezávislosti a svobodě. Většina párů neodmítá rodinu, ale instituci manželství.

Matějček (2004, s. 174) hovoří o takovém typu soužití jako o běžné záležitosti, která pokud se nás přímo netýká, spíše ji neuznáváme.

4.5 Nová či rekonstruovaná rodina rozvedených partnerů

Charakteristický rys evropského rodinného života. Nejčastěji do druhého sňatku vstupovali rozvedení muži a ženy a tím ale pak pokrevní vazby k dětem ztrácely na významu.

4.6 Soužití párů stejného pohlaví

Takzvaně jinak zaznamenané partnerství. Institut registrovaného partnerství byl schválen v České republice zákonem č. 115/2006 Sb., O registrovaném partnerství tedy že „*Registrované partnerství je trvalé společenství dvou osob stejného pohlaví vzniklé způsobem stanoveným tímto zákonem (dále jen "partnerství")*“ a vzniká projevem vůle dvou osob stejného pohlaví prohlášením, že spolu vstupují za svobodné vůle do partnerství.

4.7 Singles

Univerzální platná definice neexistuje, přesto pro své účely analýzy „Zastoupení singles v českých domácnostech“, jak uvádí Český statistický úřad (ČSU, © 2016), definuje, že za singles jsou považovány všechny osoby, samostatně bydlící ve věku 20-39 let.

V Sociologickém časopise definuje v nejširším smyslu singles Tomášek (© 2015) jako nekohabitované jedince, nesezdané a ekonomicky nezávislé a vymezil tyto charakteristické formy alternativních vztahů:

- *ženatí milenci a milenky*
- *víkendové manželství*
- *distanční vztahy a nárazovky*
- *otevřené vztahy*

- *přítel/kyně do nepohody*
- *hra na dokazování si*

Vznik těchto alternativních vztahů nahrazují některým mladým singles částečně nebo dočasně manželství. Poskytují tak potřebnou míru nezávaznosti a nezávislosti.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 METODOLOGIE VÝZKUMU

Tématem diplomové práce je Současná rodina z pohledu žáků střední školy. Zajímá mě, jestli i v dnešní moderní době, ve které žáci žijí, si uchovávají v sobě tradiční hodnoty, které snad jen mohou doufat, jim od raného dětství vštěpovali rodiče.

Praktickou část práce zaměřím na zpracování výsledků dotazníků, které by měly alespoň trochu naznačit názory současných středoškoláků a jejich postoje k této problematice, protože to budou právě oni, kdo v budoucnosti naznačí, jakým směrem se bude rodina ubírat.

Ve své práci hledám odpovědi na hlavní a dílčí výzkumné cíle pomocí dotazníkového šetření a proto jsem zvolila kvantitativní deskriptivní výzkum.

5.1 Vymezení výzkumného problému

Rodina, jednotka, skupina osob spojená příbuzenskými vztahy, které nejbližší tvoří rodiče a děti. Rodina poskytuje zázemí, bezpečí, připravuje na vstup do života. Výzkumným problémem je zjistit, jak na rodinu pohlíží současná mladá generace. Předpokládám, že by mohlo být zajímavé zjistit, zdali zastávají názor, že žena by měla hlídat takzvaně teplo rodinného krbu a muž je hlavou rodiny, zdali k založení rodiny je pro ně důležitá instituce rodiny nebo v kolika letech plánují rodinu založit. Totiž jak uvádí Český statistický úřad v tabulce demografických údajů (ČSU, © 2016) a jak jsem uvedla výše (viz tabulka č. 2, příloha č. 1), věk pro založení rodiny se od roku 1989 – 2016 posunuje.

5.2 Výzkumné cíle

Hlavní cíl

Cílem diplomové práce je zjistit, jak na současnou rodinu pohlíží žáci střední školy, co pro ně v dnešní moderní době znamená pojem rodina, a kdy je pro ně vhodný věk na založení rodiny.

Dílčí cíle

Zjištění současného stavu, co se týče počtu sourozenců a typu rodin.

Zjištění názoru současného postavení jednotlivých členů rodiny.

Zjištění názoru, co je v současnosti nejdůležitější pro žádoucí fungování a funkce rodiny.

Zjištění představy, kterou mají žáci střední školy o podobě vlastní rodiny.

Zjištění názoru na nejčastější problémy v rodinách.

5.3 Hypotézy

Hypotéza:

Lze se domnívat, že respondenti vnímají za optimální věk k založení rodiny ten, který prezentuje Český statistický úřad v roce 2016 (viz tab. č. 2, v příloze č. 1)?

Hypotéza:

Lze se domnívat, že respondenti v současné rodině přisuzují ženě jiné postavení než muži

5.4 Pojetí výzkumného šetření

Šetření bude provedeno kvantitativní výzkumnou strategií s ohledem na cíl výzkumu. Na rozdíl od výzkumu kvalitativního, zkoumá jednu realitu, velké skupiny lidí, pracuje s číselnými údaji, které je dále možno statisticky zpracovat, vyjádřit v procentech apod. Jak uvádí Chráska (2007, s. 163), zabývá se průzkumem informací, údajů, ale i názorů též postojů zkoumaných osob. Z důvodu velkého množství respondentů jsem zvolila kvantitativně orientovaný pedagogický výzkum, který dle Gavory (2010, str. 35) se vyznačuje tím, že se dají číselné údaje dále matematicky zpracovat. Zkoumané osoby jsou vybírány tak, aby reprezentovaly co nejlépe zkoumanou populaci. Vlastnímu šetření bude předcházet studium odborné literatury.

Jako nejvhodnější pro sběr dat a zjištění názorů se mi jeví dotazník. Vzhledem k počtu respondentů zvolím dotazník rozdáváný. Tato forma sběru dat má ovšem svá negativa i pozitiva. Nesporným pozitivem je úplná návratnost dotazníku v poměrně krátkém čase a za pozitivum považuji i to, že pro dotazované je zaručena anonymita. Negativem může být to, že nepřichází s ničím novým, spíše nám jen může potvrdit nebo vyvrátit již zavedené teorie.

5.5 Vymezení hlavních výzkumných otázek

Hlavní výzkumná otázka pro tuto práci tedy zní: „*Co znamená pro dnešní „středoškoláky“ pojem rodina a kdy je, dle nich, optimální věk pro založení rodiny“?*“

5.6 Dílčí výzkumné otázky

Dílčí výzkumné otázky jsem vymezila následující:

5.6.1 V jakém typu rodiny žijí současní středoškoláci?

5.6.2 Z kolika sourozenců žáci pocházejí?

5.6.3 Jaké je postavení ženy, muže a dítěte v rodině?

5.6.4 Jaká je podle žáků funkce rodiny?

5.6.5 Je dle žáků manželství důležité pro to, než si přídí dítě?

5.6.6 Je jejich současná rodina, vzorem pro jejich budoucí rodinu?

5.6.7 Jaké jsou, dle žáků, nejčastější problémy související s rodinou?

5.7 Výzkumný soubor

Jako výzkumný soubor byl záměrně vybrán soubor všech žáků střední školy, konkrétně se jedná o žáky, kteří navštěvují maturitní i učňovské obory vzdělávání na Střední škole gastronomie, hotelnictví a lesnictví v Bzenci. Do výzkumu, předpokládám, zapojím všechny žáky školy, které záměrně nebudu volit dle věkových skupin (tříd), ale spíše tak, aby zkoumaná problematika poskytla náhled širšího spektra respondentů.

5.8 Způsob zpracování dat

K samotnému získání potřebných dat byl použit jako nástroj pro sběr dat dotazník vlastní konstrukce. Všechny otázky v dotazníku byly směřovány tak, aby bylo možno nalézt odpovědi na stanovené cíle diplomové práce. Dotazník tedy obsahoval 13 položek, které jsem sestavila dle rad vedoucí práce, a který obsahoval jak uzavřenou, tak otevřenou formu otázek.

Se souhlasem pana ředitele a výchovného poradce školy mi počty žáků s rozdělením dle oborů a forem vzdělávání poskytla studijní referentka školy. Ke dni šetření navštěvovalo střední školu celkem 400 žáků v jednotlivých oborech vzdělávání a to **maturitních**: Hotel-

nictví, Podnikání, Ekolog a **učebních:** Kuchař-číšník, Cukrář, Lesní mechanizátor, Rybář, Podnikání. Šetření probíhalo v intervalu celkem 14 dní z toho důvodu, že se jednotlivé obory střídají dle lichých a sudých týdnů v teorii a praxi. Osobně jsem oslovila jednotlivé třídní učitele o spolupráci a možnost rozdáni a sběr dotazníků, nejlépe v rámci třídnických hodin, což se ukázalo jako pozitivní v návratnosti a celkovém počtu vyplněných dotazníků. Celkově z počtu 400 žáků se mi vrátilo vyplněných celkem 359 kusů. Co se týče spolupráce s výchovnou poradkyní školy a jednotlivými třídními učiteli, tak tato mě velmi příjemně překvapila, neboť všichni projevíli zvýšený zájem o pomoc s vyplňováním dotazníků. V několika případech jsem se dokonce setkala i s tím, že mě osobně třídní učitelé požádali o to, abych je zpětně informovala o výsledcích svojí práce jako celku, což jsem učinila.

Data, která jsem z dotazníku získala, jsem dále zpracovala nejprve do sběrných archů a potom zvolila techniku prvního a druhého třídění. V prvním třídění jsem vyhodnotila a popsala otázky jako celek, ve druhém třídění jsem kombinovala otázky tak, abych zjistila, zdali existují vzájemné vztahy mezi nimi.

Každá položka v dotazníku byla zvlášť vyhodnocena, případné rozdíly popsány v odpovědích. Pro větší přehlednost jsou údaje zpracovány do statistických tabulek a grafů pomocí programu Microsoft Excel.

6 INTERPRETACE A VYHODNOCENÍ VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

Tato část práce se zabývá výsledky výzkumu, a jak už jsem nastínila výše, dotazníkového šetření se zúčastnilo celkem 359 žáků. Dotazník obsahoval kombinaci otázek uzavřených i otevřených. Otázky uzavřené jsou položky dotazníku č. 1-3 a otázky otevřené (s možností více odpovědí) a dále s možností vlastní (volné) odpovědi. Je také důležité zmínit, že respondentům nebylo schválně sděleno, že mohou zaškrtnout pouze jednu z nabízených možností a to z důvodu aby jim nebyly možnosti takzvaně podsouvány. To podle mého názoru zvýšilo objektivnost zjištěných informací. Dále jsem očekávala, že respondenti projeví větší různorodost odpovědí, což se bohužel nepotvrdilo a možnosti volných odpovědí se tak v dotaznících vyskytly pouze ojediněle (je prezentováno vždy u konkrétního vyhodnocení konkrétní položky dotazníku). Ke každé položce pro přehlednost byl zpracován graf.

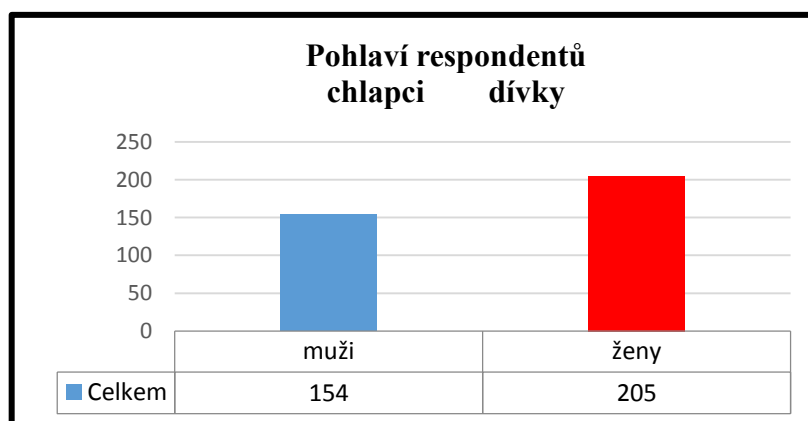
6.1 Třídění prvního stupně

Zde jsem vyhodnotila otázky jako celek.

6.1.1 Vyhodnocení položky č. 1

Jste chlapec nebo dívka?

Graf č. 1 k otázce č.1.

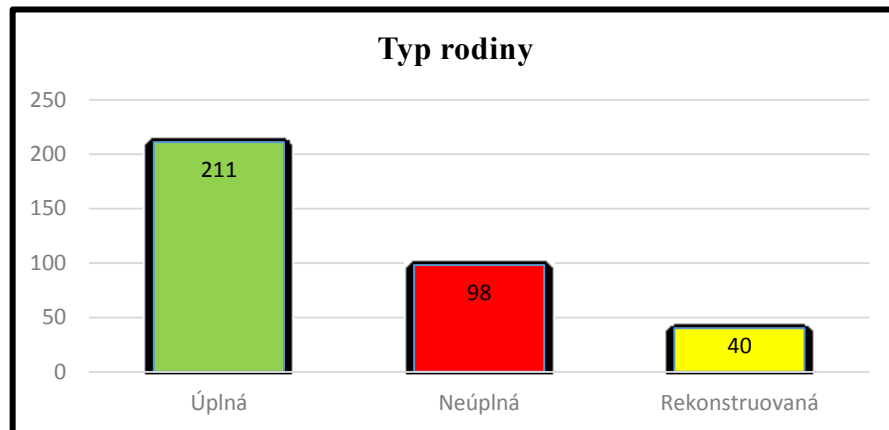

Ze všech 359 navrácených dotazníků bylo zjištěno, že se na dotazníkovém šetření podílelo 154 chlapců a 205 dívek.

6.1.2 Vyhodnocení položky č. 2

V jaké žijete rodině?

Graf č. 2 k otázce č. 2

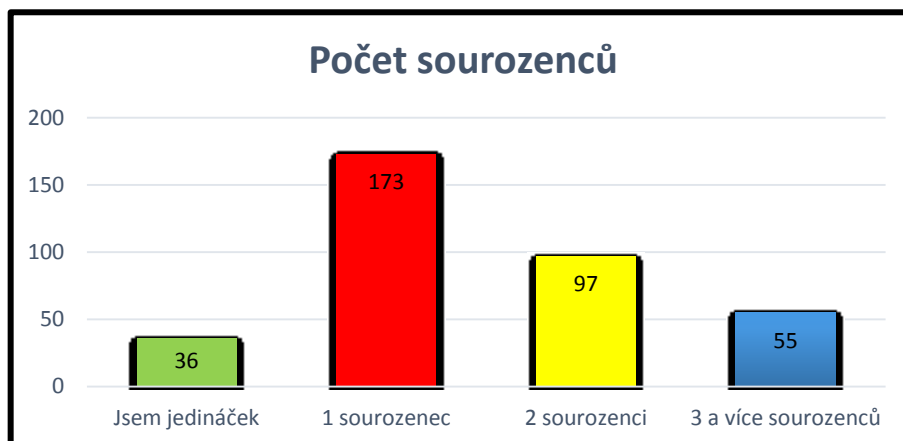

Z nabízených uzavřených tří možností 211 respondentů zvolilo úplnou rodinu, pro neúplnou variantu odpovídalo 98 respondentů a konečně pro rekonstruovanou rodinu (1 vlastní rodič, dítě, 1 nevlastní rodič) se vyjádřilo 40 respondentů.

6.1.3 Vyhodnocení položky č. 3

Kolik máte sourozenců?

Graf č. 3 k otázce č. 3

V této položce odpovědělo 36 dotazovaných, že jsou jedináčci, 1 sourozence má největší počet dotazovaných celkem 173, 2 sourozence uvedlo 97 dotazovaných a 55 respondentů pochází ze třech a více sourozenců.

6.2 Třídění druhého stupně

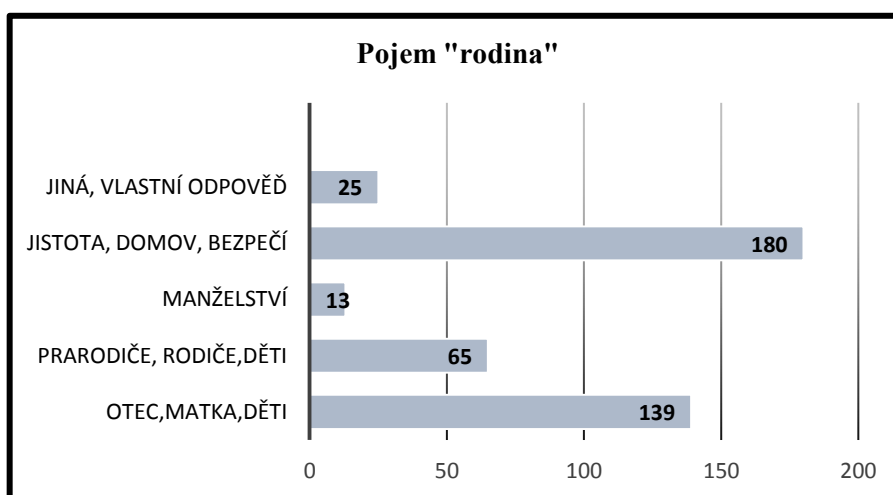
Zde jsem si respondenty, pro zajímavost a pro srovnání pohledu rozdělila ještě dle pohlaví a dle oboru vzdělávání na učně (3letý obor) a maturanty (4letý obor).

Otázky předmětné (4-13)

6.2.1 Vyhodnocení položky č. 4

Co se Vám vybaví, když se řekne slovo „rodina“?

Graf č. 4 k otázce č. 4

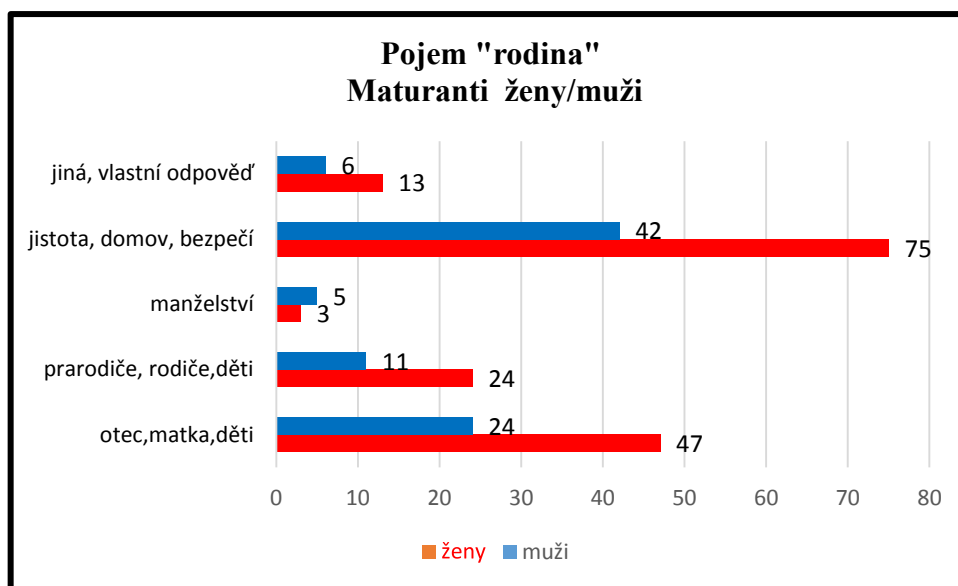

180 dotazovaných uvedlo jistotu, domov, bezpečí, naopak nejméně dotázaných se vyslovi-
lo pro manželství celkem 13.

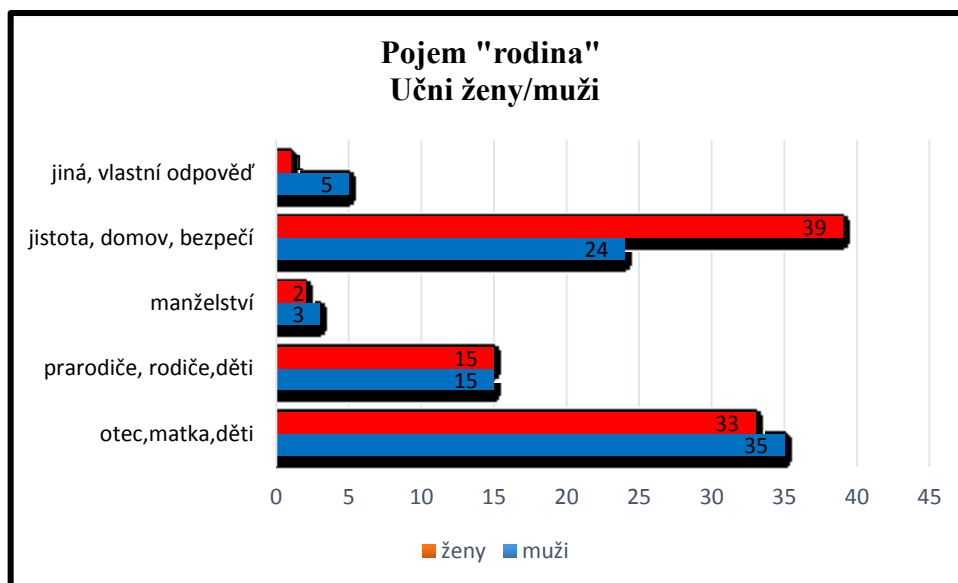
Z volných odpovědí k této položce vybírám:

*„Osoby, které si mě váží a starají se o mě jako o sebe, další blízcí příbuzní, kamarádi (par-
ta), pojmy označované jako pokrevní pouto, naši známí Blažci, láska, děda a babi“.*

Graf č 4 a) Srovnání pohledu maturantů muži/ženy

Graf č. 4 b) srovnání pohledu učňů - muži/ženy

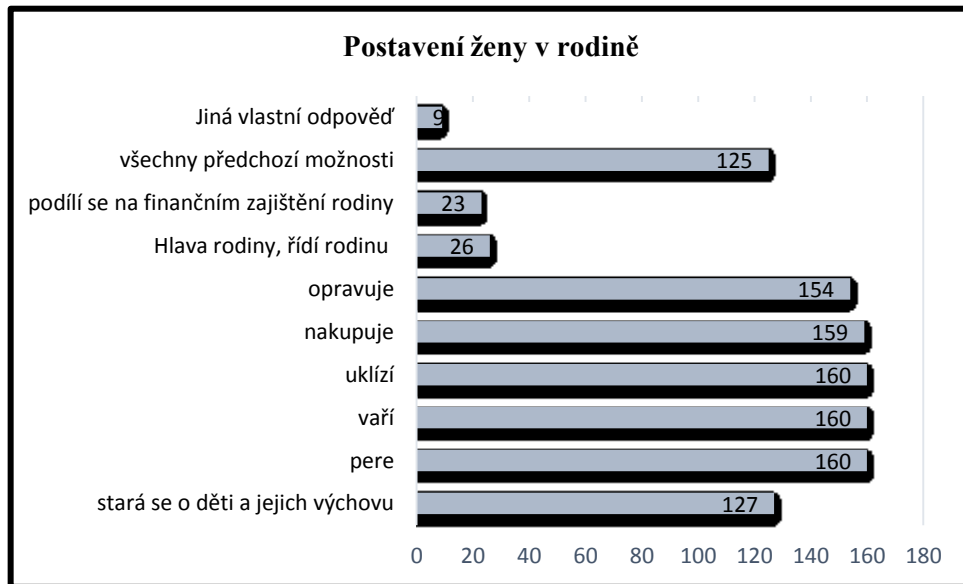

Při bližším pohledu na údaje, graficky znázorněné v grafech 4 a) a 4 b) a srovnáním všech nabízených možností odpovědí dospějeme k závěru, že mezi respondenty co se týče pohledu a rozdělení maturitních a učňovských oborů jsou větší rozdíly pouze u maturitních oborů ve vztahu muži/ženy a to konkrétně pouze u dvou položek: rodina vyjádřená jistotou a bezpečím a domovem a vnímání rodiny ve vztahu otec-matka-dítě a to takové, že muži tyto varianty vybírali zhruba o polovinu méně než ženy.

6.2.2 Vyhodnocení položky č. 5

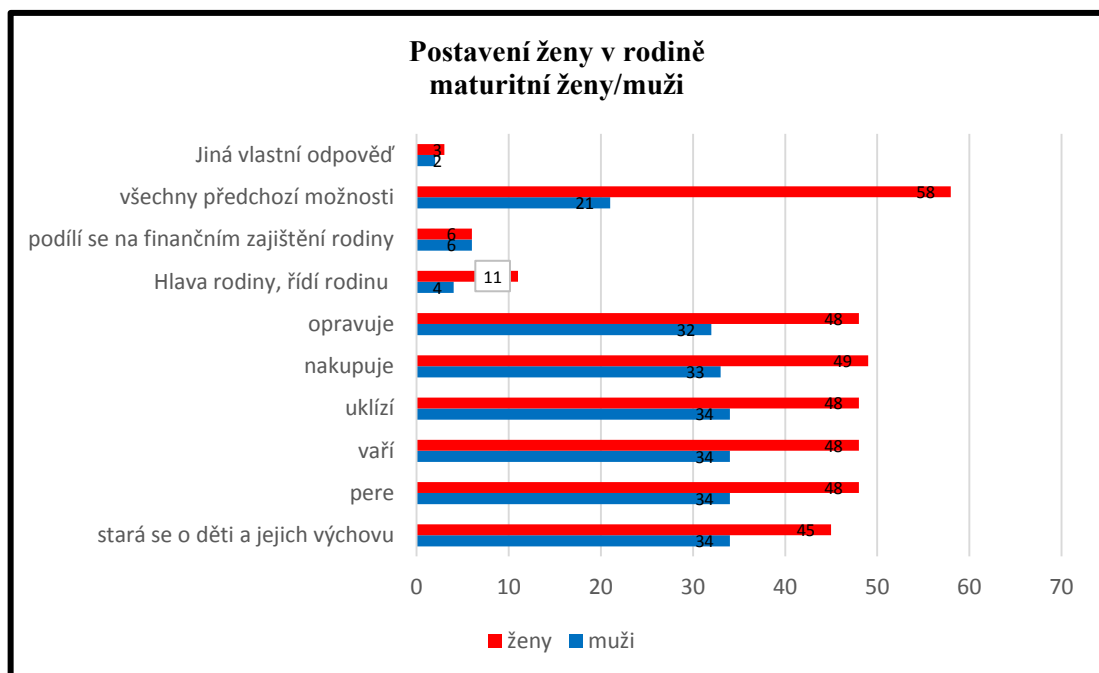
Jaké je podle Vás postavení ženy v rodině?

Graf č. 5 k otázce č. 5

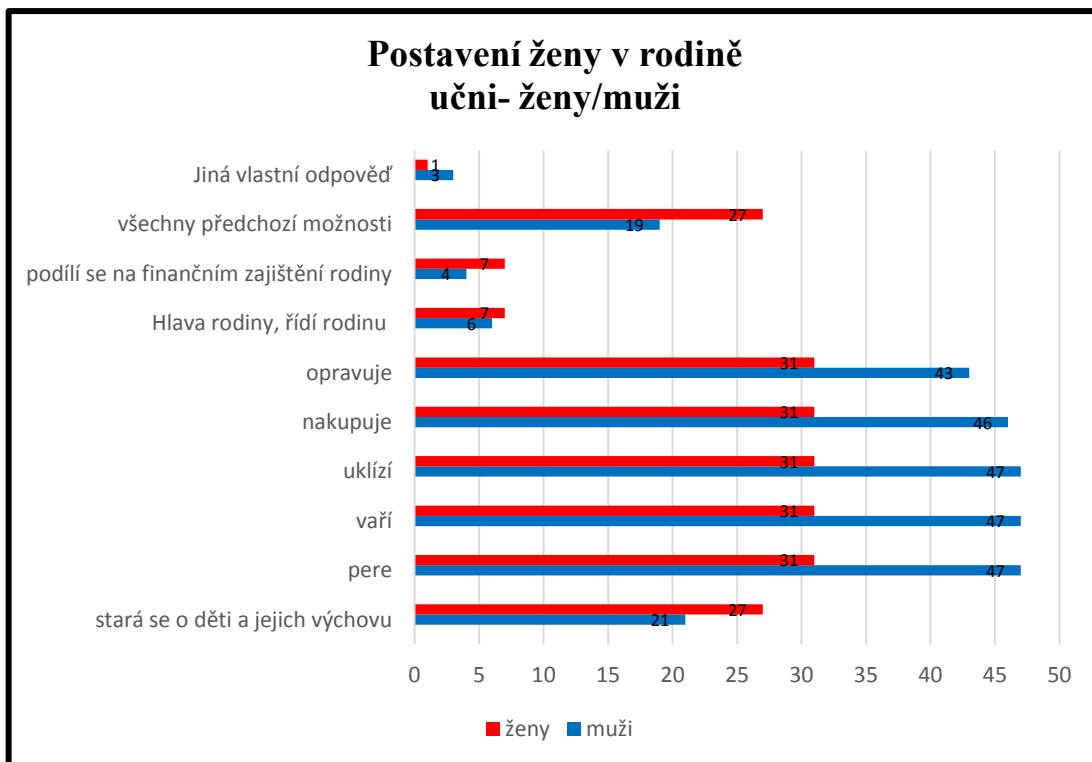

Převážná většina přisuzovala ženě funkce, jako nakupuje, vaří, uklízí, pere

Graf č. 5 a) Srovnání pohledu maturantů - ženy/muži

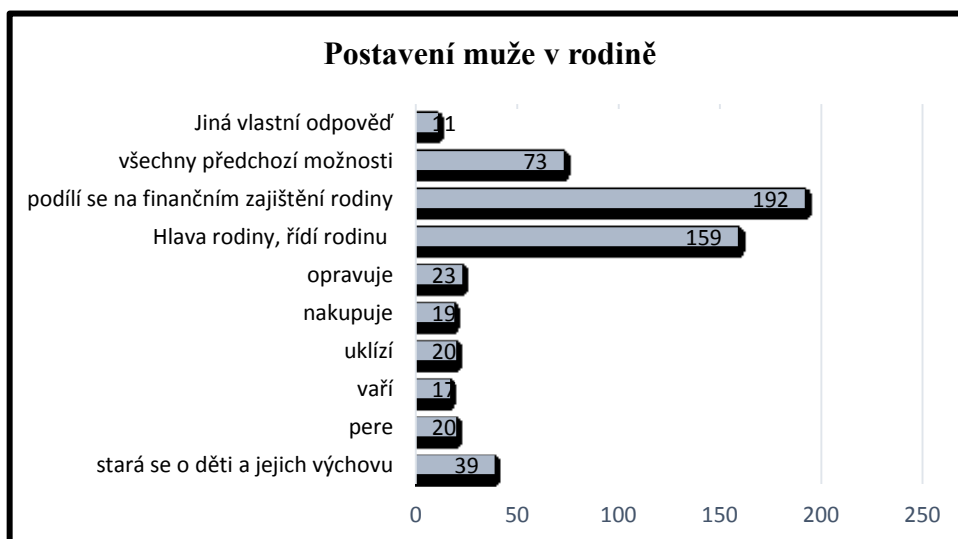
Graf č. 5 b) Srovnání pohledu učňů ženy/muži

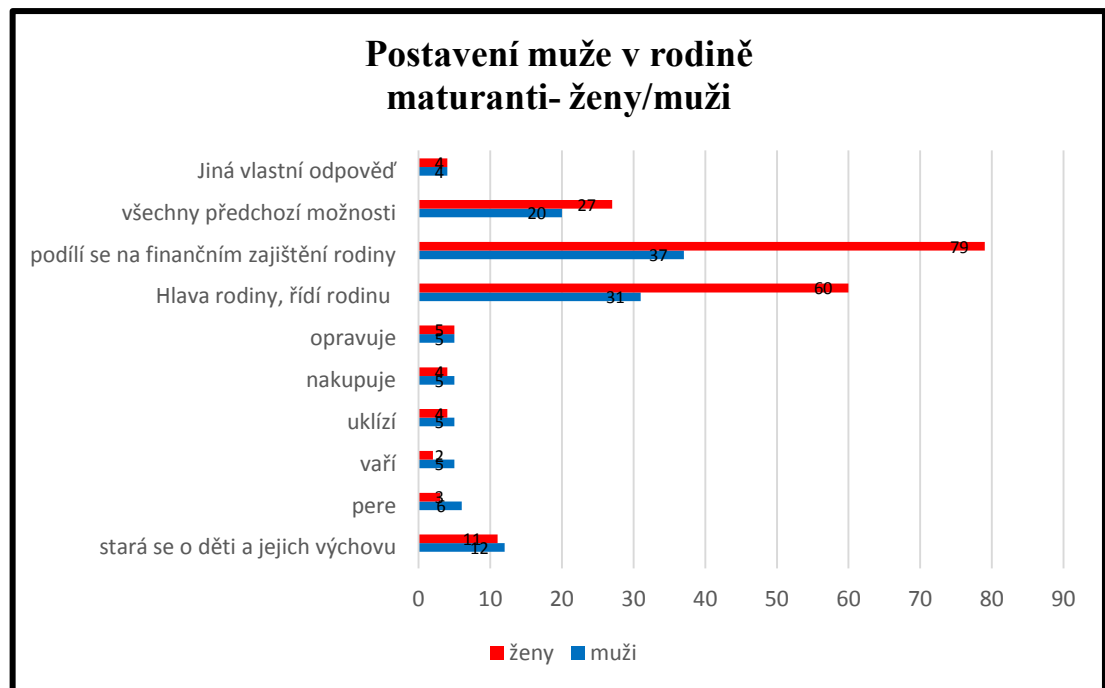
6.2.3 Vyhodnocení položky č. 6

Jaké je podle Vás postavení muže v rodině?

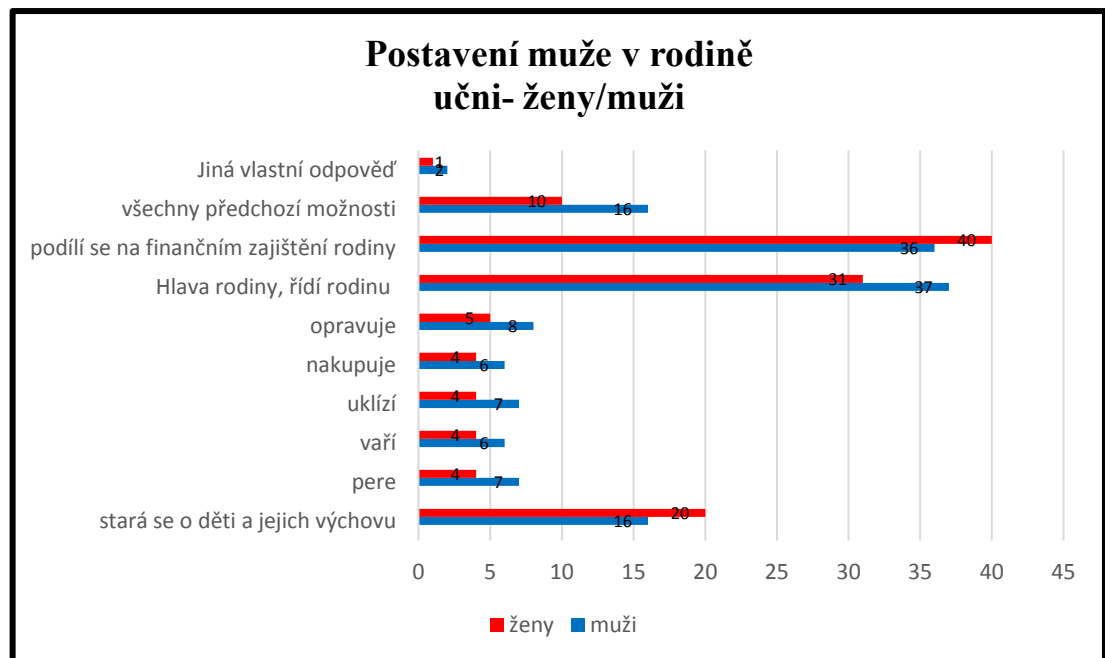
Graf č. 6 k otázce č. 6

Graf č. 6 a) Srovnání pohledu maturantů ženy/muži

Graf č. 6 b) Srovnání pohledu učňů ženy/muži

Vyhodnocení položek 5 a 6 patřilo k nejzajímavějším. Bylo zajímavé vyhodnotit, jak vnímají postavení ženy v rodině rozdílně muži a ženy a rovněž tak postavení muže v rodině.

Co se týče volných odpovědí tak vybírám tyto někdy až humorné poznámky:

„záleží na ženě, jak si tu domácnost zařídí, žena je nosným sloupem, žena se stará ale muž ji má se vším pomáhat, žena má dělat vše proto, aby udržela rodinu, žena je především opora partnera, žena má vykonávat stejné práce jako muž, žena udržuje chod rodiny a dodává jí lásku, žena se má starat o všechno, ale řídit rodinu nemá“.

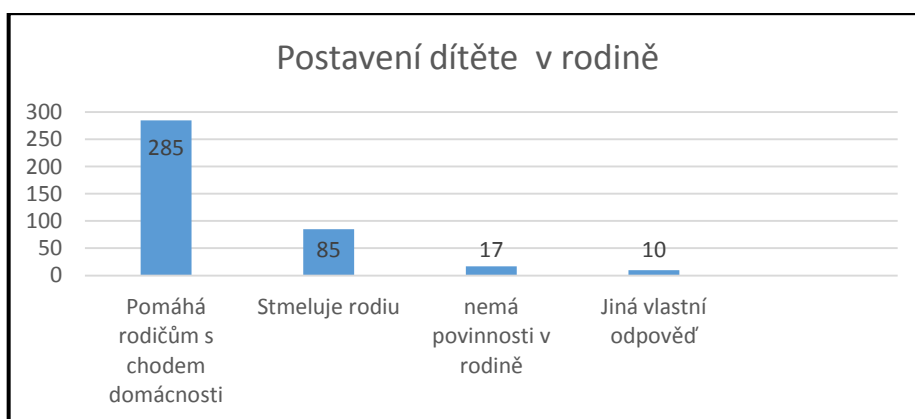
Žádný markantní rozdíl nebyl zjištěn ani u maturitních a učňovských oborů.

muž se má starat o domácnost ale neřídit ženu, muž má stejné povinnosti jako žena, muž má být pro ženu oporou, muž znamená pro ženu bezpečí a lásku, muž se má starat hlavně o zábavu v domácnosti, má vykonávat manuální práce“.

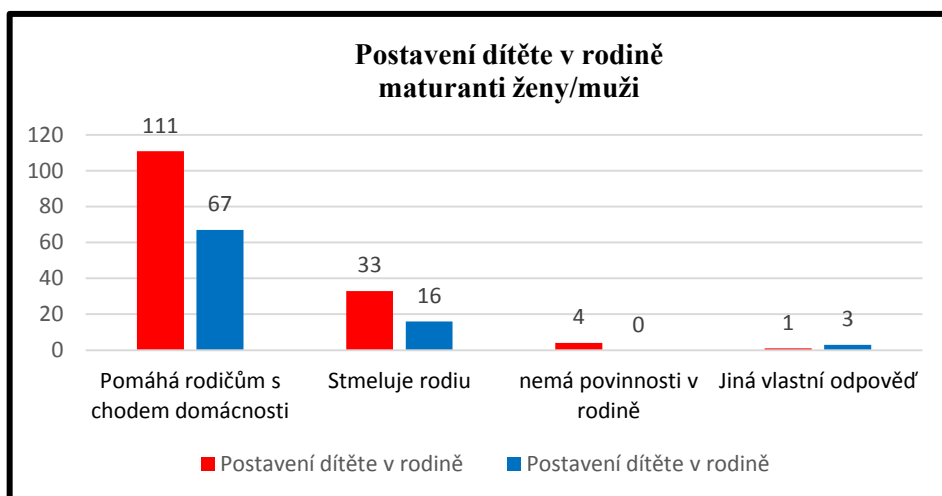
6.2.4 Vyhodnocení položky č. 7

Jaké je podle Vás postavení dítěte v rodině?

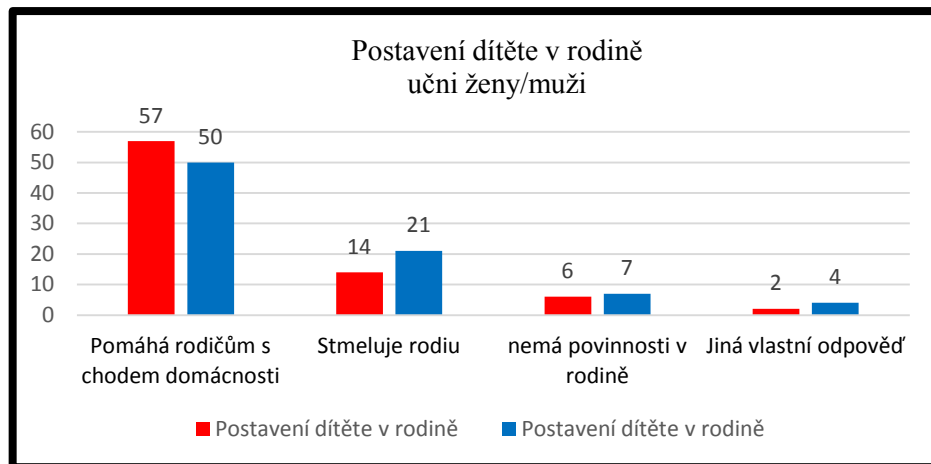
Graf č. 7 k otázce č. 7

Graf č. 7a) Srovnání pohledu maturanti ženy/muži

Graf č. 7b) Srovnání pohledu učni ženy/muži

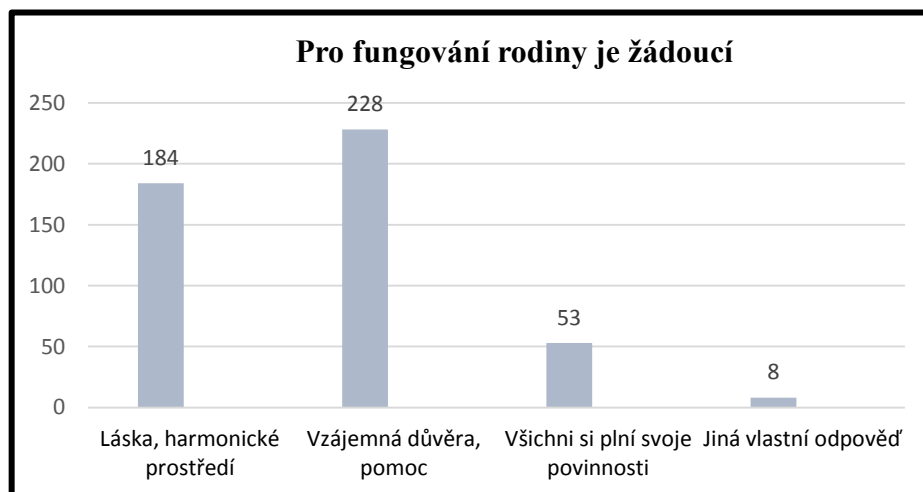

Není rozdíl mezi pohlavími a vzdělávacími obory. K volné možnosti se vyjádřit vybírám: „Pomůžu až když je něco nutně potřeba, jsem šťastná pro rodiče, rodině dodávám lásku a udržuji chod rodiny, pomáhám celé rodině, miluji sourozence a své rodiče, pomáhám jen s vinohradem, přináším štěstí“.

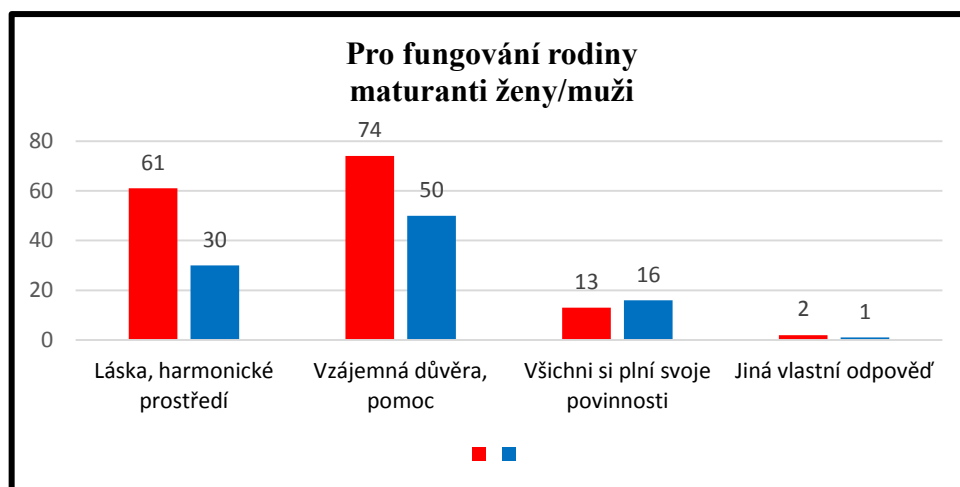
6.2.5 Vyhodnocení položky č. 8

Co je podle Vás nejdůležitější pro žádoucí fungování rodiny?

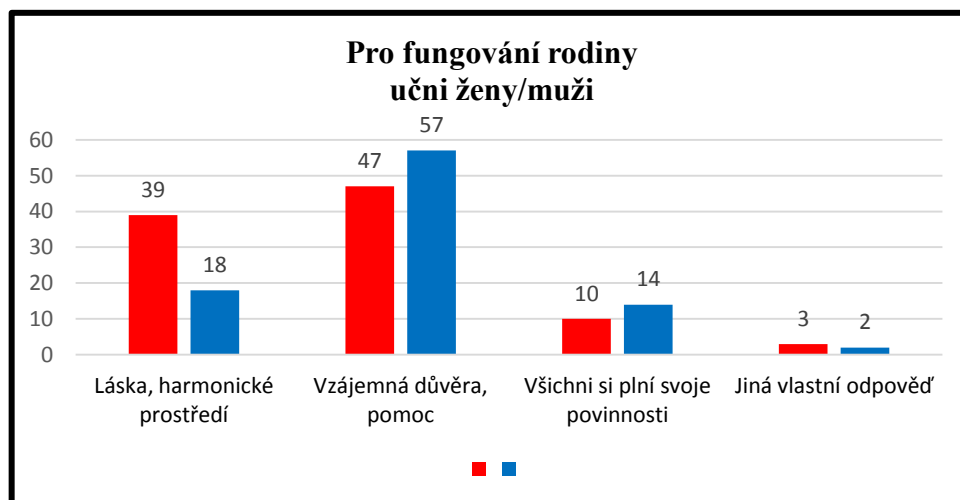
Graf č. 8 k otázce č. 8

Graf č. 8a) Srovnání pohledu maturanti ženy/muž

Graf č. 8b) Srovnání pohledu učni ženy/muži

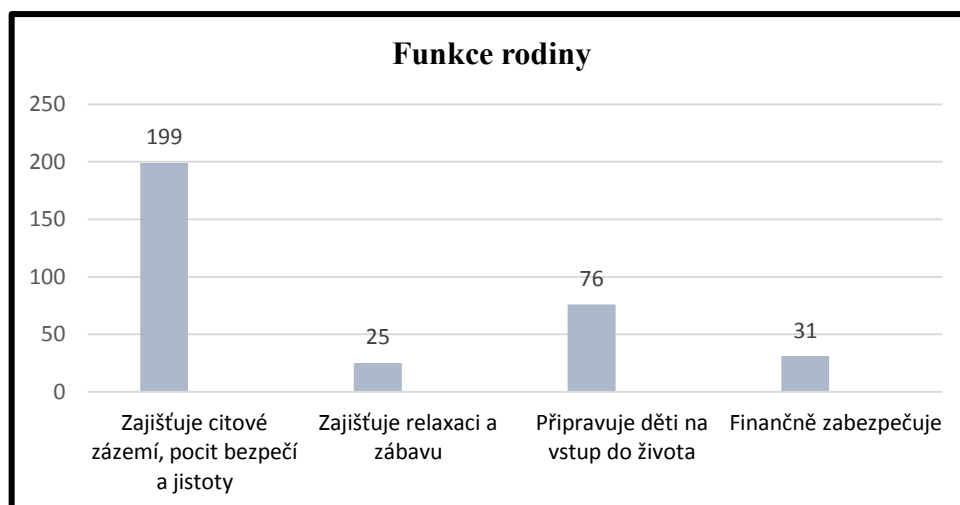
Z hlediska pohlaví či vzdělávacích oborů nebyly shledány rozdíly v odpovědích respondentů. Drtivá většina z nich označila možnosti odpovědí a) a b) tedy lásku, harmonické prostředí, vzájemnou důvěru a pomoc. Ve volných odpovědích se vyskytly následující poznámky:

„upřímnost, bacha na hádky, opravdu nevím, komunikace, bůh, všichni se mají vzájemně rádi“.

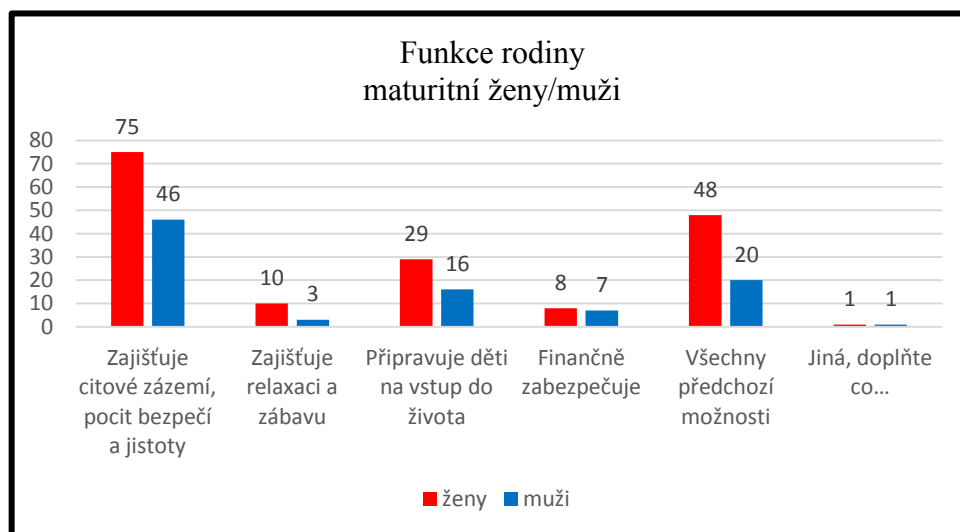
Tato položka pomohla nalézt odpovědi na třetí dílčí cíl práce.

6.2.6 Vyhodnocení položky č. 9

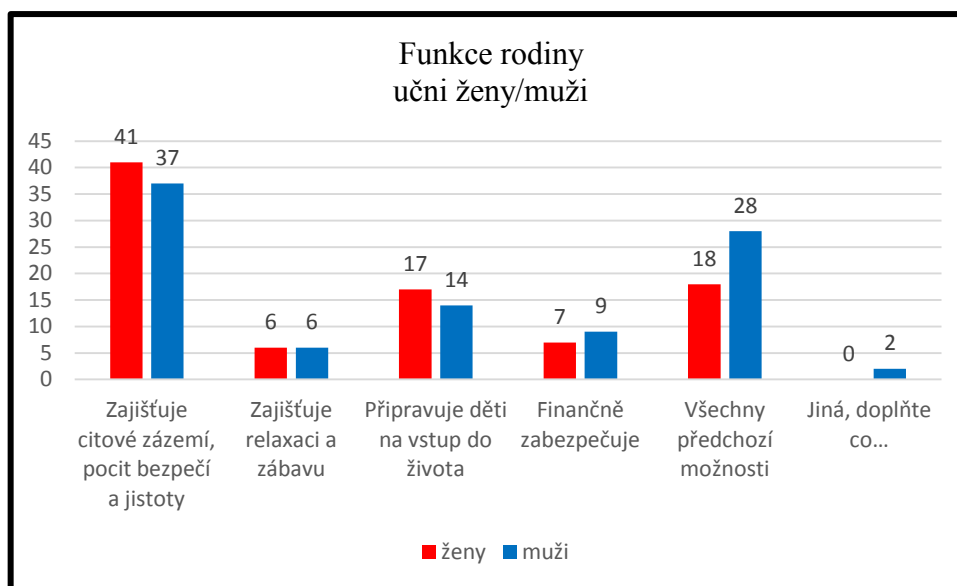
Graf č. 9 k otázce č. 9

Graf č. 9a) srovnání pohledu maturanti ženy/muži

Graf č. 9b) srovnání pohledu učni ženy/muži

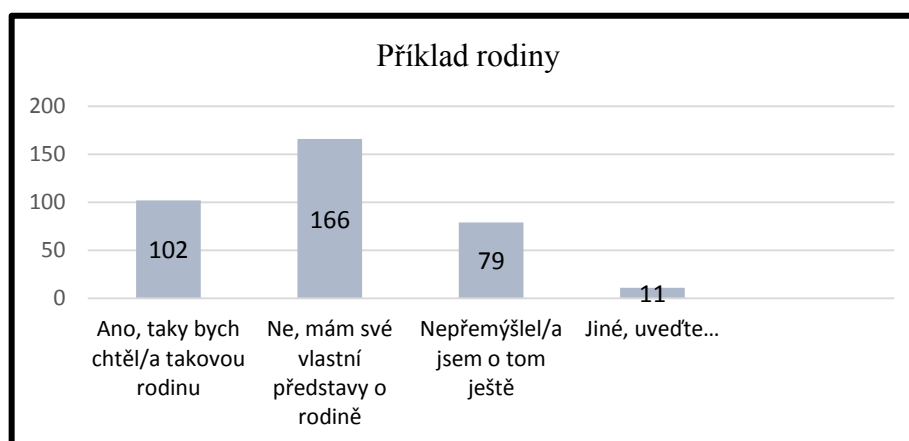
Grafická znázornění této položky jednoznačně vyzdvihují pro žádoucí funkci rodiny možnost a) tedy že rodina zajišťuje citové zázemí pocit bezpečí a jistoty a možnost c) připravuje děti na vstup do života. Opět není rozdíl mezi pohlavími a vzdělávacími obory. I tato položka pomohla s nalezením odpovědi pro třetí dílčí cíl práce. Z volných odpovědí vybírám:

„drží pospolu a navzájem si kryjí záda, pozor na nezájem rodičů, je nutné dělat vše společně“.

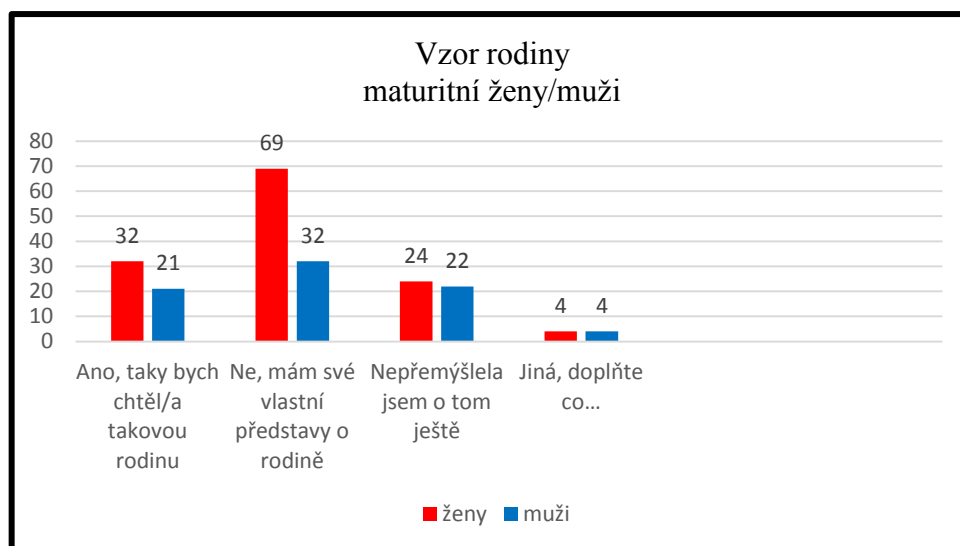
6.2.7 Vyhodnocení položky č. 10

Je Vaše rodiny příkladem toho, jak by měla vypadat Vaše budoucí rodina?

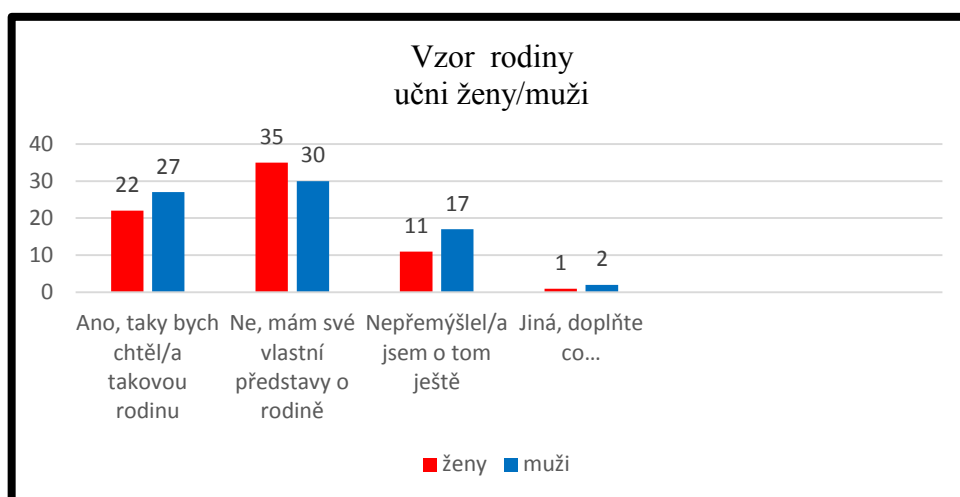
Graf č. 10 k otázce č. 10

Graf č. 10a) Srovnání pohledu maturanti ženy/muži

Graf č. 10b) Srovnání pohledu učni ženy/muži

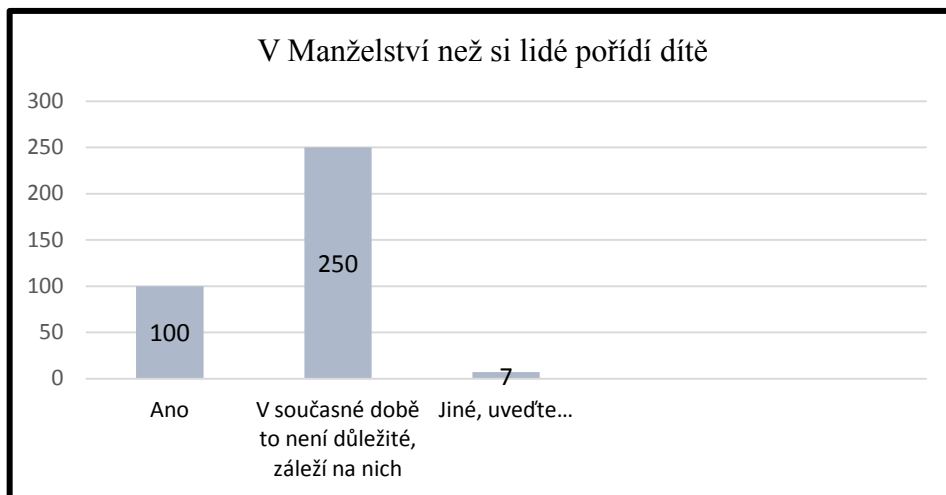
Stejně jako u položky 7 byla tato položka jakýmsi pohledem do konkrétních rodin respondentů. V odpovědích jsou patrné jasné rozdíly mezi nejpočetnějšími dvěma odpověďmi. Pro možnost b) *ne, mám své vlastní představy o rodině*, se vyjádřilo celkově 166 respondentů, což znamená, že tito respondenti pravděpodobně nejsou spokojeni s uspořádáním a vztahy s rodinou, ve které žijí. 102 respondentů by pak chtělo mít takovou rodinu, ve které sami žijí. Dále nebyly shledány rozdíly mezi obory ani pohlavími. Odpovídá na 4 dílčí díl práce. Z nabízené možnosti volné odpovědi vybírám:

„Jen něco málo bych změnila, nechci žádnou rodinu, nechci nic měnit, nechci takovou rodinu, ale zároveň neříkám, že ta moje je špatná, každá rodina má svůj příběh, neplánuji rodinu, chci být svobodný bez závazků“.

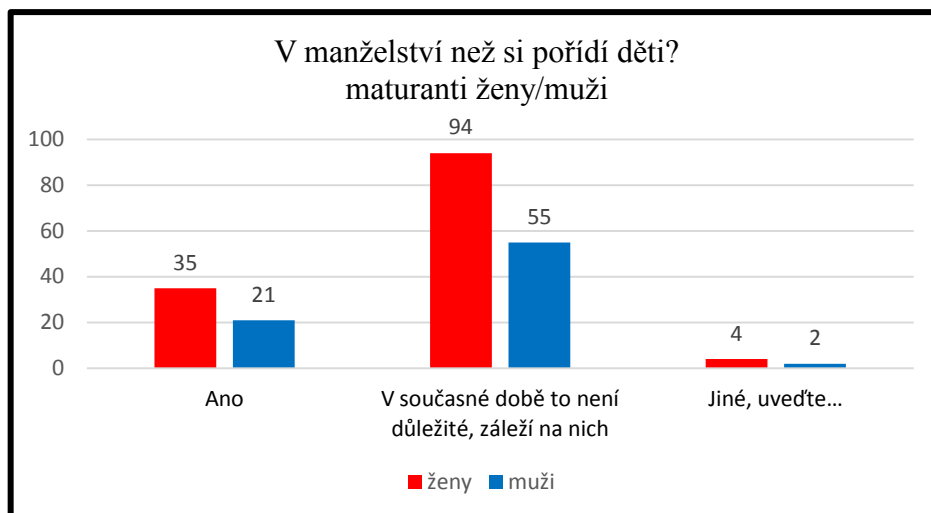
6.2.8 Vyhodnocení položky č. 11

Jak se díváte na manželství v současné době, měli by být lidé sezdaní, než si pořídí dítě?

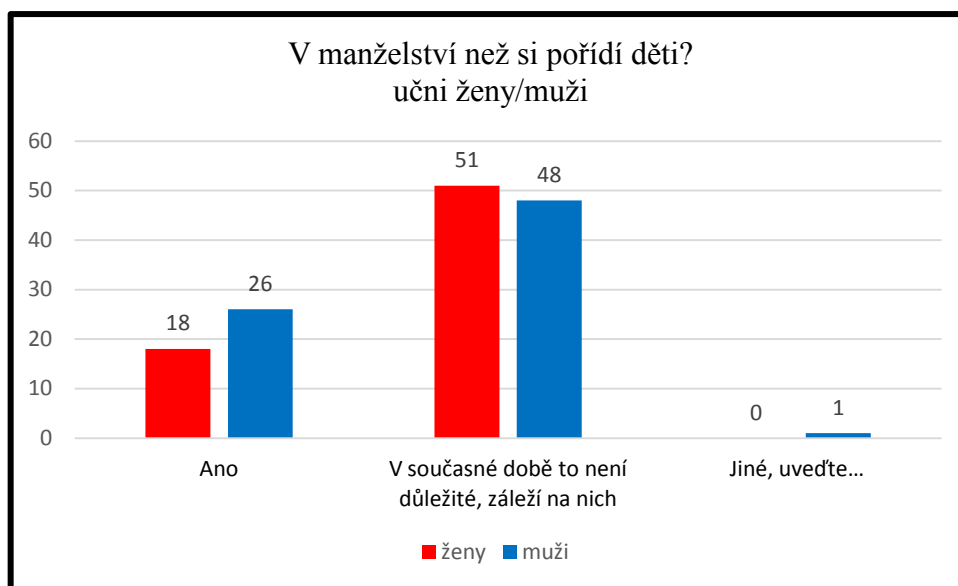
Graf č. 11 k otázce č. 11

Graf č. 11 a) Srovnání pohledu maturanti ženy/muži

Graf č. 11 b) Srovnání pohledu učni ženy/muži

Co se týká manželství, než si pořídí, dítě tak 250 dotázaných z celkového počtu 359 dotázaných si myslí, že v současné době to není důležité, že záleží na nich. To znamená, že se rozhodně nepřiklání k podmínce manželství, než si pořídí první dítě a už vůbec takřka nevyužili možnost c)

Z volné odpovědi, která zněla: „sex až po svatbě, není podstatné hlavně, aby byli pohromadě, pro pořízení dítěte manželství ne, pro dlouhodobý život ano, společně musí plánovat budoucnost“.

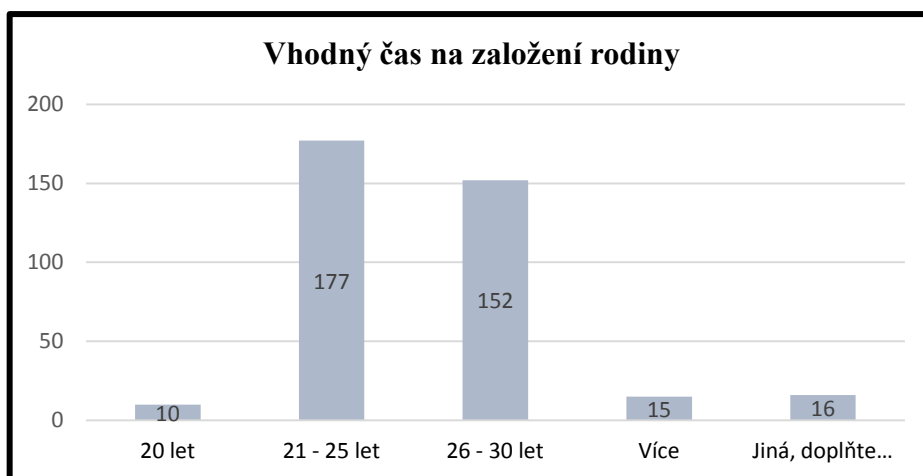
Rozdíly nejsou mezi pohlavími ani vzdělávacími obory.

6.2.9 Vyhodnocení položky č. 12

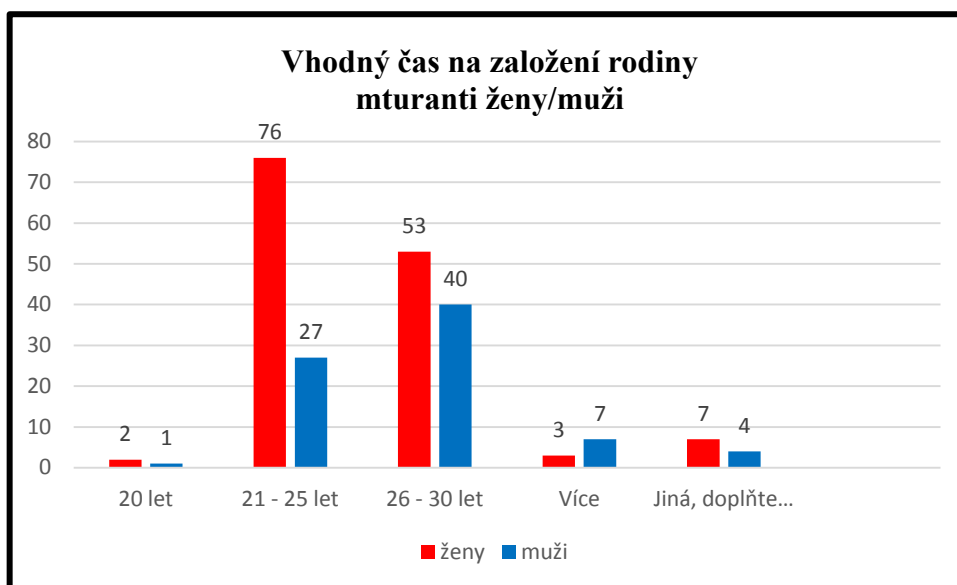
V kolika letech je podle Vás nejlepší čas na založení rodiny?

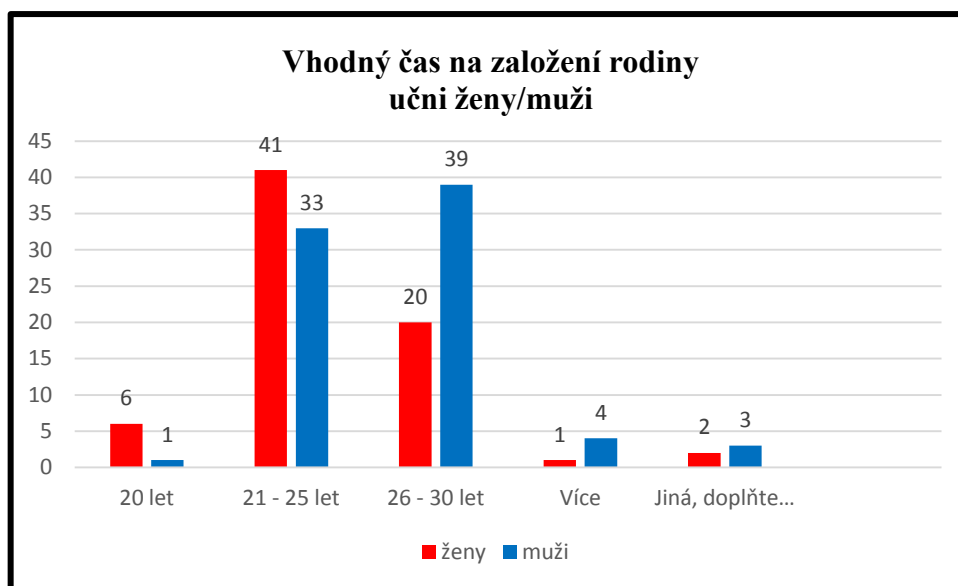
Graf č. 12 k otázce číslo 12

Graf č. 12 a) Srovnání pohledu maturanti ženy/muži

Graf č. 12 b) Srovnání pohledu učni ženy/muži

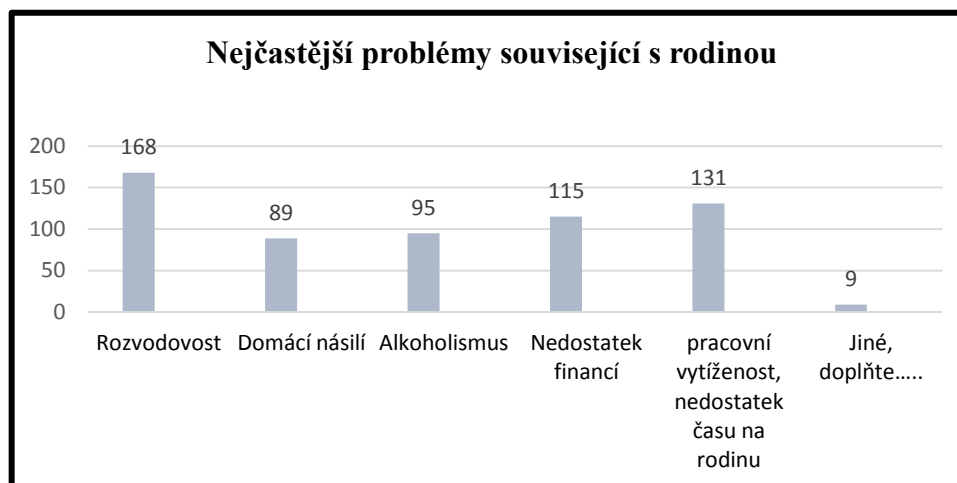
Z nabízených 5 možností odpovědí celkem 177 respondentů z celkového počtu označilo možnost b) tedy za nejvhodnější věk k založení rodiny považují 21-25 let. Druhou nejvíce označovanou skupinou byla možnost c), tedy věk 26-30 let. Velmi podobně tomu tak bylo i u pohlaví a obou vzdělávacích oborů.

Z volných odpovědí vybírám: „*problém s penězi, až budou peníze, 24-32 let, třeba i v 15 letech, záleží na tom, kdy jsou připraveni, klidně i v 17 již jedno dítě mám. 21-25 podle peněz*“.

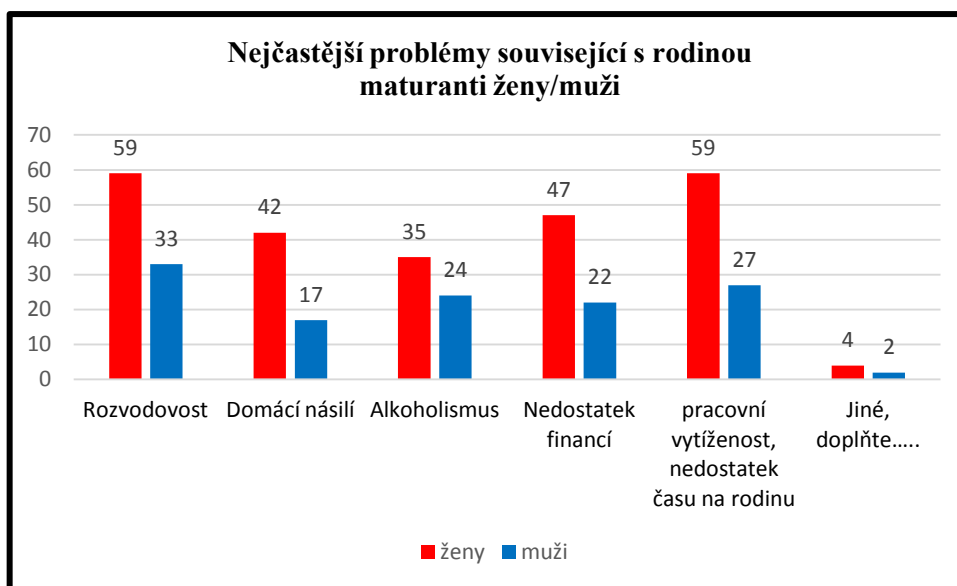
6.2.10 Vyhodnocení položka č. 13

Dle Vašeho názoru je nejčastějším problémem související s rodinou?

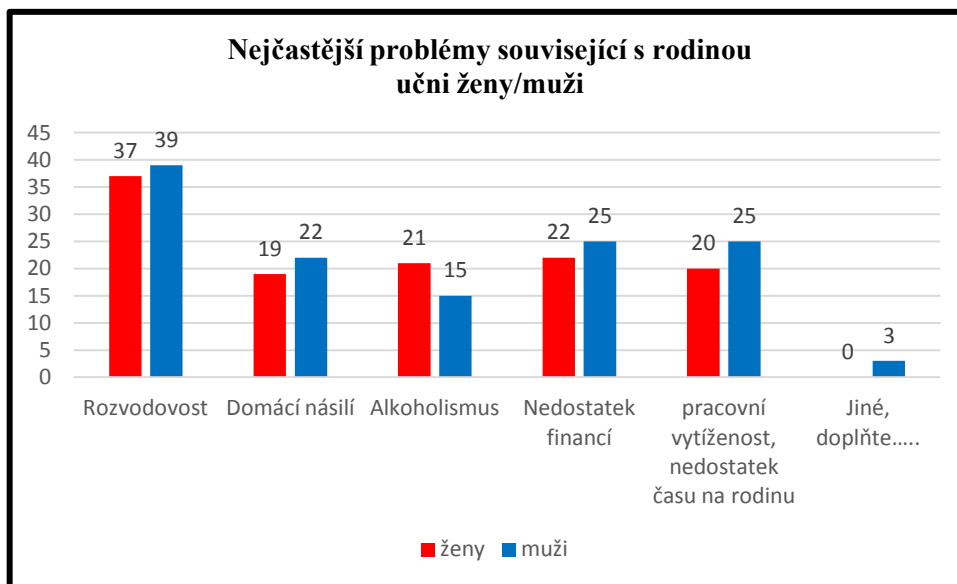
Graf č. 13 k otázce č. 13

Graf č. 13 a) Srovnání pohledu maturanti ženy/muži

Graf č. 13 b) Srovnání pohledu učni ženy/muži

Z nabízených 6 možností odpovědí 168 respondentů ze všech označilo možnost a) tedy rozvodovost a 131 respondentů označilo možnost e) pracovní vytíženost rodičů a nedostatek času na rodinný život. Tyto odpovědi částečně korespondují s odpověďmi na položku č. 11 kdy se převážná většina vyslovila, že pro ně není manželský svazek až tak důležitý. Stejně tak nebyly shledány rozdíly mezi oběma vzdělávacími obory ani pohlavím. Z volných možností se vyjádřit uvádím: „*nedůvěra, žárlivost, rodičům chybí nápaditost v mimořádných situacích, problém vidím v tom, že si vzájemně neříkají pravdu, nezájem rodičů, hádky, milenky, milenci*“.

7 SHRNUÍ EMPIRICKÉHO ŠETŘENÍ

Do celkového šetření jsem zapojila všech 400 žáků školy prostřednictvím jejich třídních učitelů. Ke konci šetření jsem zjistila, že se mi vrátilo celkem 359 vyplněných dotazníků. Toto číslo v návratnosti představuje cca 95 %, což je dostatečný počet a celkově tak mohu být spokojená. V empirické části jsem si na začátku výzkumu stanovila hlavní a výzkumné cíle, které zde budu nyní interpretovat.

Hlavní výzkumná otázka zněla:

Co znamená pro dnešní „středoškoláky“ pojem rodina?

Pro převážnou část žáků, jak uváděli, znamená **pojem rodina** něco, co je spojeno s jistotou domovem a bezpečím, což mě překvapilo, neboť jsem si myslela, že bude převažovat názor, že rodinu tvoří otec, matka, děti, jak uvádí mnohé sociologické příručky.

Překvapením mimo jiné bylo i to, že minimum respondentů si naopak spojuje rodinu s institucí manželství. Je tedy zřejmé, že pro respondenty je v mnohem větší míře upřednostňován stav zakládat rodinu, aniž by předtím uzavřeli s partnerem (otcem nebo matkou svého dítěte) manželství.

Kdy je, dle nich, optimální věk pro založení rodiny?

Předpokládala jsem, a můj předpoklad se nepotvrdil, že nejvíce žáků tak bude odpovídat spíše možnost 26-30 let. Nejvhodnějším věkem, dle žáků je věk 21-25 let, což mě velmi překvapilo. Dle mého, jsou tyto odpovědi spíše neuvážené, neuvědomují si, že v tuto dobu někteří teprve končí studium.

Díličí výzkumné otázky:

„ V jakém typu rodiny žijí současní středoškoláci?“

Z nabízených uzavřených tří možností nejvíce respondentů zvolilo variantu úplná rodina (vlastní otec, vlastní matka, dítě), jako druhou v pořadí volili možnost pro neúplnou variantu (1 rodič, dítě) a konečně pro rekonstruovanou rodinu (1 vlastní rodič, dítě, 1 nevlastní rodič) se vyjádřilo nejméně dotazovaných. Očekávala jsem mnohem větší zastoupení v položkách v neúplné a rekonstruované variantě a to s ohledem k dnešní velké míře rozvodovosti manželství. Při vyhodnocování dotazníků jsem zde narazila na 1 respondentku, díky jejíž odpovědi jsem si uvědomila, že mnou vytvořený dotazník nepočítá s možností soužití v pěstounské péči a za její odpověď a doplnění jsem byla ráda.

„Kolik máte sourozenců“?

U této otázky mě zajímalo a chtěla jsem zjistit, zda v dnešní době existují početnější rodiny kde je vychováváno 3 a více dětí nebo je to tak, jak uvádí statistiky, že se počet dětí v rodinách snižuje a to především z důvodu náročnosti, která je na rodiny kladena a to především po finanční stránce. Zajímalo mě, kolik sourozenců mají respondenti. Překvapilo mě, že i v dnešní době, kdy má rodina spíše klesající tendenci co do počtu dětí, je poměrně hodně žáků, kteří pochází z rodin o 3 a více dětech.

„Jaké je postavení ženy, muže a dítěte v rodině“?

Postavení ženy v rodině - co se týče názoru na postavení ženy v rodině celkově všemi respondenty tak lze pozorovat, jsou jí stále přisuzovány především práce v domácnosti (možnosti pere, vaří, uklízí, nakupuje, opravuje) popřípadě všechny možnosti dohromady, dále ve zvýšené míře je jí přisuzována role starání se o děti a jejich výchovu. Co se týče možností odpovědí, že se žena podílí na finančním zajištění rodiny nebo že rodinu řídí a je hlava rodiny, tak tyto byly pouze v omezené míře. Překvapilo mě, že možnost opravuje je přisuzována respondenty ženě ve stejné míře jako ostatní možnosti, tuto možnost jsem totiž vložila záměrně s očekáváním, že tomu tak nebude a tuto roli budou přisuzovat spíše výhradně mužům. Je třeba znovu připomenout, že respondenti měli možnost označit vícero odpovědí, možností a v drtivé většině případů toho využívali, respektive striktní vymezení konkrétní role ženy se vyskytlo pouze ojediněle. **Postavení muže v rodině** zde respondenti zcela jasně potvrdili ve svých názorech „tradiční“ postavení muže spočívající hlavně na finančním zajištění rodiny a jejím řízením. Zcela potlačeny jsou pak možnosti odpovědí vyjadřující domácí práce (pere, vaří, uklízí, nakupuje). Dalším překvapením pro mě bylo, že ani možnost opravuje (předpokládaná tradiční mužská práce v domácnosti) nevyčnivala počtem odpovědí. Postavení dítěte v rodině tak tady jsem to vnímala jako jakési zrcadlo pohledu do každého respondenta. Ač vědomě či nevědomě vlastně vyjádřili, jak oni sami fungují v rodině. Grafické vyjádření této položky naprosto jasně vyjadřuje vědomí respondentů o důležitosti jejich pomoci v rodině, s chodem rodiny.

„Je manželství pro ně důležité, než si pořídí dítě“?

Pro převážnou část téměř 80% dotazovaných odpovědělo, že pro ně toto není důležité. Zjištění tak částečně koresponduje s hlavní výzkumnou otázkou kdy na otázku, co pro ně znamená rodina? tak ani rodinu s manželstvím téměř vůbec nespojovaly. Myslela jsem si, že manželství bude pro ně znamenat nějakou jistotu, formu záruky.

Další dílčí výzkumnou otázkou, která tak trochu navazovala na předchozí, a která mě taky zajímala, bylo:

„Zda je jejich současná rodina vzorem pro jejich budoucí rodinu?“

Zajímalo mě, jestli i dnešní mladí lidé ve svých rodinách mají daný model rodiny, na který by v budoucnu chtěli navázat. V odpovědích žáků převažuje fakt, že současná jejich rodina pro ně není příkladem, ale spíše mají své vlastní představě o rodině. Těžkou usuzovat, jestli to bude model rodiny, který uvádí sociologové (otec, matka, dítě) nebo se vydají cestou alternativních partnerských soužití.

„Jaké jsou, dle žáků nejčastější problémy související s rodinou?“

Současným „trendem“ je, že se každé druhé manželství rozvádí. Shodují se na tom i žáci a uvádí rozvodovost jako nejčastější problém v rodině. Jako druhé nejčastější uváděli, že problém vidí i v pracovní vytíženosti, nedostatku času na rodinný život.

Interpretace hypotéz:

Předpoklad první hypotézy se nepotvrdil. Český statistický úřad (ČSU,2016) na svých stránkách uvádí, že: průměrný věk pro založení rodiny u mladých mužů a žen se posunul a to (v roce 1989 muži z věku 24,6 na 32,4 a průměrný věk žen z 21,8 na 29,8 let. V mém výzkumu žáci uváděli věk v rozmezí 21-25 let.

Položky 5 a 6 poskytly odpověď na druhou hypotézu a to, že přisuzují jiné role v rodině ženě a jiné muži. Zde tak přetrvává „tradiční“ pojetí ženy v domácnosti, stará se takzvaně o teplo rodinného krbu a muži přisuzována role hlavy a živitele rodiny. Můžeme se tak domnívat, že odpovědi respondentů jsou tak částečně odrazem výchovy v jejich vlastních rodinách.

8 DOPORUČENÍ PRO PRAXI, SHRNUTÍ

Cílem mé diplomové práce tak bylo zjistit, jak na současnou rodinu pohlíží dnešní mladá generace, žáci střední školy, jaký zaujímají postoj k instituci jako je rodina, manželství nebo kdy je pro ně vhodný věk pro založení rodiny.

V části teoretické, kterou jsem rozdělila do čtyř oddílů, jsem se snažila popsat nejzákladnější informace k rodině. Snažila jsem se vymezit pojem rodina, její typy a funkce. Následovaly vývojové změny tradiční a moderní rodiny v západní společnosti. Následující kapitola pojednávala o postupných proměnách české rodiny, postavení muže, ženy a dítěte v rodině. V poslední kapitole jsem nastínila současné trendy partnerského soužití, problémy.

V praktické části jsem zpracovala získané informace z dotazníkového šetření, které jsem dále vyhodnotila a popsala tak, aby byl zodpovězen cíl práce, dílčí cíle a hypotézy. Jak už zde bylo řečeno, práce mi poskytla informace k hlavnímu cíli práce, tedy jak na současnou rodinu pohlíží žáci střední školy. Zjistila jsem, a byla jsem překvapena, protože převážná část respondentů si rodinu spojovala s pocitem zázemí, bezpečím a jistoty oproti možnosti rodiče, děti, kterou uváděli na druhém místě. Naopak s rodinou si instituci manželství spojilo minimum respondentů, což bylo mým druhým hlavním cílem, jak vnímají žáci instituci manželství a jestli je pro ně důležité být sezdaní než si pořídí první dítě. Převážná část dotazovaných odpověděla, že to pro ně v současné době není důležité. Velmi zajímavým a taky odpovědí na mou hypotézu bylo zjištění, jak žáci vnímají postavení muže a ženy v rodině a že jí stále přisuzují jiné postavení než muži. Zde přetrvává stále „tradiční“ pojetí ženy v domácnosti, tedy že žena se stará tzv. o teplo rodinného krbu a muž je hlava a živitel rodiny, což se mi tedy potvrdilo. Další mou hypotézou byla domněnka, že se posouvá věk mladých lidí k založení rodiny, což se mi nepotvrdilo, jelikož většina respondentů označila možnost 21-25 let.

Celkově bych shrnula, že respondenti, žáci, kteří žijí v dnešní moderní době, tak je pro ně důležitá láska a harmonické prostředí rodiny, které jim dává pocit bezpečí a jistoty a i přes to, že nepovažují například instituci manželství za důležitou, stále si částečně v sobě uchovávají tradiční modely rodiny, které jím od dětství vštěpují rodiče.

Téma rodiny je velmi obsáhlé, že jen stěží zařadím, do které oblasti či předmětu nejvíce zasahuje. Dle mého názoru je náplní rodinné výchovy, bohužel na středních školách tato

problematika není součástí výuky. Osobně bych ji uvítala a zařadila do předmětu Základy společenských věd, Občanské nauky či Biologie. Mnohokrát jsem se setkala s tím, že přišla žákyně s problémem, že je v jiném stavu, ale bohužel si vůbec nevěděla s ničím rady, neměla dostatek informací.

Doporučila bych do těchto předmětů třeba jen okrajově zařadit problematiku rodiny, formou různých workshopů, přednášek, metodou dialogů, formou diskusí, různých aktivit s cílem především praktického dalšího využití získaných znalostí pro budoucí život.

Učitelé by nastínili v různých tématech taky problematiku manželství, výhody a nevýhody, tak aby si mohli žáci učinit svou vlastní představu. Určitě by se mělo další témat dotýkat rozvodů, které nejvíce označovali jako problém současné rodiny, jaké jsou příčiny a dopady.

Škola by se tak pro žáky mohla stát zdrojem velmi cenných praktických informací, které by se jim, zcela jistě mohli hodit.

ZÁVĚR

Rodina je základním stavebním kamenem, je nositelem tradic, učí nás, ovlivňuje, poskytuje zázemí. Od roku 1989 si prošla mnoha změnami a vlastně doposud prochází neustálým vývojem především v jejích základních funkcích.

Novým trendem jsou neúplné rodiny nebo mnoho jedinců volí tzv. single. Takto dochází k odmítnutí tradiční formy rodiny. Současná rodina se oproti generaci mých rodičů během dvacet až třiceti let změnila, a to především v pohledu na instituci rodiny, na průměrný věk vstupu do prvního manželství nebo počtu dětí.

Práce mi přinesla ucelený pohled na rodinu z pohledu žáků střední školy, jak vnímají pojem rodina, který pro ně znamená především pocit bezpečí a jistoty, zázemí. Také jsem zjistila, že pro dnešní mladou generaci není důležitý institut manželství, který alespoň má generace vnímá jako něco stabilního, posvátného. Překvapilo mě, že i když jim byla nabídnuta možnost volných odpovědí, velmi málo této možnosti využívali, jakoby ještě ani přesně neměli vyhraněný svůj osobní názor na danou problematiku.

Velmi zajímavým pro mě bylo zjištění, jak nahlíží na postavení ženy a muže v rodině. Myslela jsem si, že v dnešní moderní společnosti vnímají tyto role v rodině vyrovnaně, že pozice jak muže, tak ženy budou genderově vyrovnané. Stále pro ně platí, že žena zastává tradiční funkce v rodině, jako je praní, úklid apod., má na starosti výchovu dětí a dokonce jí přisuzovali i opravy. Oproti tomu muže vidí spíše jako toho, který je hlavou rodiny a zabezpečuje ji finančně. Zde oproti výše zmíněnému manželství, směřovaly do té „tradiční“ formy rodiny.

Své závěry předám výchovným poradcům dané střední školy, kteří mě o toto požádali a který jim tak trochu poslouží pro potřeby školy při práci se žáky.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BAUMAN, Z. *Individualizovaná společnost*. Vyd.1. Praha: Mladá fronta, 2004. 296 s. ISBN 80-204-1195-X.
- [2] DÜLMEN, Richard van. *Kultura a každodenní život v raném novověku: (16.-18. století). Díl 1., Dům a jeho lidé*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1999. 338 s. ISBN 80-7203-116-3.
- [3] GIDDENS, A. *Unikající svět: jak globalizace mění náš život*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. 135 s. ISBN 80-85850-91-5
- [4] GEIST, Bohumil. *Sociologický slovník*. Praha:Victoria Publishing, cop. 1992. s. 647
- [5] GOFFMAN, Erving. Gender Display. *Studies in the Anthropology of Visual Communication*, 1976, č. 2, s. 69–77. ISSN 0192-6918 ISBN 80-85605-28-7.
- [6] HORSKÝ, J., SELIGOVÁ, M. *Rodina našich předků*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. 143 s. knižnice Dějin a současnosti; sv. 2. ISBN 80-7106-195-6.
- [7] CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2007, 265 s. ISBN 978-80-247-1369-4.
- [8] JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-535-0.
- [9] KLABOUC, J. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha: Orbis, 1962. 281 s. ISBN 11-080-62.
- [10] KRAUS, BLAHOSLAV. *Člověk – prostředí - výchova*. Brno:Paido,2001. s. 83-84
- [11] MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Vyd. 2. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. ISBN 80-85850-24-9.
- [12] MAREŠ, P., POTOČNÝ. T *Modernizace a česká rodina*. Brno: Barrister & Principal, 2003, s. 47
- [13] MARUŠIAK, M. *Rodina a manželství*. Praha: Svobodné slovo, 1964. 212 s.

- [14] MONTOUSSE, M., RENOARD, G. *Přehled sociologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 335 s. ISBN 80-7178-976-3.
- [15] MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2006. 311 s. Studijní texty; 38. sv. ISBN 80-86429-58-X
- NOVOTNÝ, P., IVIČIČOVÁ, J., SYRŮČKOVÁ I., VONDRÁČKOVÁ, P. *Nový občanský zákoník*. Praha: GRADA Publishing, a.s. 2014. ISBN 978-80-247-5167-2
- [16] SULLEROTOVÁ, E. *Krize rodiny*. Praha: Karolinum, 1998 ISBN 80-7184-647-3.
- [17] STACEY, Margaret. 1986. „Gender and Stratification: One central issue or two?“ Pp. 214-223 in R. Crompton, M. Mann (eds). *Gender and Stratification*. Cambridge: Polity Press.
- [18] TOFFLER, A. *Šok z budoucnosti*. 1. vyd. Praha: Práce, 1992. 284 s. ISBN 80-208-0160-X.
- [19] VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-678-0.
- [20] VÝROST, Jozef. *Aplikovaná sociální psychologie*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-296-5
- [21] Výrost Josef, Ivan Slaměník *Sociální psychologie*, v Grada Publishing, a.s, Praha, 2008, ISBN 978-80-247-1428-8
- [22] WEST, C., D. H. ZIMMERMANN. 2008. „Dělat gender.“ *Sociální studia* 5 (1): 99 – 120.

Elektronické zdroje:

- [1] MALINA, Jaroslav. *Encyklopedie antropologie* [online]. 2 vyd. Brno: Masarykova univerzita, © 2014 [cit. 2017-04-01]. Elportál. Dostupné z: <<http://is.muni.cz/elportal/?id=962501>>. ISBN 978-80-210-5716-6. ISSN 1802-128X.

- [2] ČSÚ, © 2016. *Statistika&My*. [online]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/1-obyvateľstvo-a-rodiny-a-domacnosti-37ubg89xpz>
- [3] MPSV.cz: Národní zpráva o rodině. [online]. 2008 - 2009 [cit. 2009-04-19]. Dostupný z WWW: <http://www.mpsv.cz/cs/2#dsp> >.
- [3] HERSHEY, D. *Entropy Theory of Aging Systems*. Imperial College Press, London, 2010. Dostupné z: <http://www.healthsystem.virginia.edu>

Zákony:

ČESKO. Zákon č. 115/2006 Sb., O registrovaném partnerství. Dostupné také z: <https://zakonyprolidi.cz/cs/,2006-115,©> [online]. AION CS, s.r.o. 2010-2017

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

Atd. A tak dále.

Aj. A jiné.

Např. Například.

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1 – Možný Ivo, Srovnání tradiční, versus moderní rodina

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P1   Dotazník, vzor

Příloha P2   Tabulka Demografické údaje v ČR v letech 1989-2015

Příloha P3   Sběrné archy

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

Vážený respondente, jsem studentkou University Tomáše Bati ve Zlíně, kde studuji obor Sociální pedagogika. V rámci své Diplomové práce se zabývám problematikou současné rodiny, jak na tuto pohlíží žáci střední školy. Ráda bych Vás požádala o vyplnění následujícího dotazníku, který je zcela anonymní. Dotazníky budou sloužit pouze pro účely mé Diplomové práce a po jejich vyhodnocení budou skartovány. Vámi zvolenou možností u příslušného písmene, prosím, označte křížkem nebo napište vlastní.

Velmi Vám všem děkuji za Vás čas a ochotu, Bc. Jana Menšíková

1. Jste chlapec nebo dívka:

- a) Chlapec
- b) Dívka

2. V jaké žijete rodině:

- a) Úplné rodině (vlastní otec, vlastní matka, dítě)
- b) Neúplné rodině (jeden rodič, dítě)
- c) Rekonstruované (jeden rodič není vlastní)

3. Kolik máte sourozenců

- a) Jsem jedináček
- b) 1 sourozenec
- c) 2 sourozenci
- d) 3 a více

4. Co se Vám vybaví, když se řekne slovo „rodina“

- a) Otec, matka, děti
- b) Prarodiče, rodiče, děti
- c) Manželství
- d) Jistota, domov, bezpečí
- e) Jiné, doplňte, co.....

5. Jaké je podle Vás postavení ženy v rodině:

- a) Stará se o děti a jejich výchovu
- b) Udržuje chod domácnosti
  - Pere,
  - Vaří

- Uklízí
- Nakupuje
- Opravuje

- c) Hlava rodiny, řídí rodinu
- d) Podílí se na finančním zajištění rodiny
- e) Všechny předchozí možnosti
- f) Jiné, doplňte co.....

6. Jaké je podle Vás postavení muže v rodině

- a) Stará se o děti a jejich výchovu
- b) Udržuje chod domácnosti
- Pere,
  - Vaří,
  - Uklízí,
  - Nakupuje,
  - Opravuje

7. Jaké je podle Vás postavení dítěte v rodině:

- a) Pomáhá rodičům s chodem domácnosti
- b) Stmeluje rodinu
- c) Nemá povinnosti v rodině
- d) Jiné, doplňte co.....

8. Co je podle Vás nejdůležitější pro žádoucí fungování rodiny:

- a) Láska, harmonické prostředí
- b) Vzájemná důvěra, pomoc
- c) Všichni si plní svoje povinnosti
- d) Jiné, doplňte co.....

9. Jaká je podle vás funkce rodiny:

- a) Zajišťuje citové zázemí, pocit bezpečí a jistoty
- b) Zajišťuje relaxaci a zábavu
- c) Přípravuje děti na vstup do života
- d) Finančně zabezpečuje
- e) Všechny předchozí možnosti
- f) Jiné, doplňte co.....

10. Je Vaše rodina příkladem toho, jak by měla vypadat Vaše budoucí rodina?

- a) Ano, taky bych chtěl/a takovou rodiny
- b) Ne, mám vlastní představy o rodině
- c) Nepřemýšlel/a jsem o tom ještě
- d) Jiné, doplňte co.....

11. Jak se díváte manželství v současné době, měli by být lidé sezdání, než si pořídí dítě?

- a) Ano
- b) V současné době to není důležité, záleží na nich
- c) Jiné, doplňte co.....

12. V kolika letech je podle Vás nejlepší čas na založení rodiny:

- a) 20 let
- b) 21-25 let
- c) 26-30 let
- d) Více
- e) Jiné, doplňte co.....

13. Dle Vašeho názoru je nejčastějším problémem souvisejícím s rodinou:

- a) Rozvodovost
- b) Domácí násilí
- c) Alkoholismus
- d) Nedostatek financí
- e) Pracovní vytíženost rodičů, nedostatek času na rodinný život
- f) Jiné, doplňte co.....

PŘÍLOHA P III SBĚRNÉ ARCHY

- Sběrný arch maturitní obory ženy (4listy)
- Sběrný arch učňovské obory ženy (2 listy)
- Sběrný arch maturitní obory muži (2listy)
- Sběrný arch učňovské obory muži (2 listy)
- Sběrný arch sumarizace maturitních a učňovských oborů (muži a ženy), (1list)

